

NYELVÉSZETI TANULMÁNYOK

A SZEGEDI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR ÉS FINNUGOR NYELVÉSZETI INTÉZETÉBŐL

SZERKESZTI: HORGER ANTAL ÉS MÉSZÖLY GEDEON

XI.

A MEZŐBERÉNYI
NYELVJÁRÁS

ÍRTA

KENÉZ ZSUZSANNA

SZEGED, 1940

JATE Egyetemi Könyvtár

J000156183

B 92129

Készült a könyvnyomtatás feltalálásának ötszázadik esztendejében
Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaságnál, Szeged

A község rövid története.

Mezőberény keletkezése az Árpádok korára nyúlik vissza. 1214-ben már falu, kis határral és *Berénynek* hívták. A tatárjárás korában elpusztult és csak 1329-ben hallani róla ismét. 1329—47 között két részből áll: *Berényből* és *Balberényből*. 1387-ben beolvad a híres gyulai uradalomba, amelyhez akkor negyvenhárom község tartozott. A falu sokat ígérő, békés fejlődését a XVI. sz. derekán megsemmisítette az alföldi falvak közös végzeté: a török. A gyulai szandzsákhöz csatolt Berény lakossága a török-magyar háborúk következtében nagyrészt elpusztult vagy elmenekült. A XVII. sz. elején visszaszállingózó lakosai újból felépítették a szomszédos Gyúr község ideköltözött jobbagyaival és ezért mint *Gyúr-Berény* szerepel. 1702-től már *Mezőberénynek* nevezik.

A török közben eltakarodott. 1695-ben felszabadul Gyula, de a viszonyok nem változtak. A török helyébe rác hordák jöttek és 1703-ban újból menekülni kell a lakosságnak. Ekkor pusztult el a Berénnyel szomszédos Félhalom és Kamut falu, melyek a mai Mezőberény területén voltak.

1715-ben visszaállították Békés vármegyét. III. Károly a gyulai uradalmat s vele Mezőberényt Harruckern Jánosnak adományozta. Így jutott Harruckern a hajdani egész Békésmegyére kiterjedő gyulai uradalom birtokába. Harruckern az elnéptelenedett területet a kishont-megyei Varbóc, Raho, Priboj falvakból, továbbá Liptó, Túróc, Nógrád megyékből jött tótokkal telepíti be. 1725-ben németek jöttek a tótok mellé. Németország majdnem valamennyi vidékéről érkeztek ev. vallású német telepesek. 1731-ben német-tót lakosságot Harruckern tősgyökeres magyar családokkal egészítette ki. Így vált teljessé Mezőberény vegyes lakossága, mely a XIX. sz. folyamán összeszokott ugyan, de faji és településbeli elkülönülését mind a mai napig megőrizte. A békés együttélést azonban sohasem zavarta meg nemzeti viszály.

Mezőberénynek 14.410 lakosa van, akik közül 8.391 magyar, 2.197 német és 3.809 tót. Néhány száz öreg német és tót kivételével mindenki magyarul beszél. A fiatalabb korosztályok megéppenséggel csak magyarul tudnak.

Mezőberény nagyközség a duna—tiszai nyelvjárasterület délkeleti részén fekszik. Magyar nyelvű lakossága egyöntetűen az *í-ző* nyelvjárást beszéli.

I. Hangtan.

1. Fonetikai sajátosságok.

Nyelvjárásunk hangrendszeréből teljesen hiányzik a zárt *ö* hang.

A hosszú *á*, *é* hang egészen közönséges nyelvjárásunkban. Pl. *álma*, *álsó*, *álkalmom*, *álkuszik*, *bái*, *háikurász*, *kájsza*, *bárna*, *bárho*; *élhêrdál*, *fêrgeteg*, *kêrget*, *pêrdül*, *kendêrt*, *elêjt*, *fêi*, *felêjt* stb.

Az illabialis *ä* hangot nem használja a nyelvjárás, csak a csúfolódó beszédben és a tót lakosság nyelvéből átkerült néhány kifejezésben. Pl. *mámokä*, *ápokä*, *Jäno*, *Mägyärország*, *Ne piszkä Petyi*, *mêr szikrä vetyi*!

Szótagzáró helyzetű *n*, *ny* előtt a magánhangzók kissé nazális színezetet kapnak, az említett hangok kiesésével kapcsolatban pedig teljesen nazálissá válnak. Pl. *arg*, *asszq*, *Istq*, *já*, *kímí*, *legí*, *szappq*, *Oká* (hn.) *Zsadá* (hn.).

Diftongusck a köznyelvben előfordulókon kívül is találhatók nyelvjárásunkban. Az *ó*, *ö*, *é* hangok mellett t. i. csökkentett nyomatékú *u*, *ü*, *i* hallható. Pl. *jóuccakát*, *óucska*, *vóut*; *bőücsőü*, *főüd*, *sütőü*; *éin*, *széik*, *Péitêr*. Ezek a kettőshangzók azonban nem olyan feltűnőek, mint például a palóc nyelvjárásban.

Ezzel szemben az idegen szavak, főleg a német családnevek kettőshangzóit megszüntetik. Pl. (*auslag* >) *óslag*, (*autó* >) *ótó*, (*augusztus* >) *ógusztus* ~ *agusztus*, (> *Bräun*) *Bróny*, (*Mausz* >) *Mósz*.

Mássalhangzó-rendszere ugyanolyan, mint a köznyelvé. A *ly* hang nincs meg, helyén *j*-t vagy *i*-t ejtenek. Pl. *jukas*, *fojóu*, *kirái*, *tavái* stb.

2. A magánhangzók története.

A) Fejlődés.

Nyelvjárásunk, mint a magyar nyelv általában, nem szereti a mássalhangzótorlódást sem a szó kezdetén, sem a szó belsőjében és igyekszik azt megszüntetni. E célból két vagy több mássalhangzó között egy inetimológikus bontóhang fejlődött. 1. Két szókezdő mássalhangzó között pl. *deróut*, *derága*, *garádics*, *geréita*, *kaláris*, *karáicár*, *kovártéi*, *teréifa*. 2. A mással-

hangzótorlódás enyhítésére, pl. *Csongorád*. — De nem fejlődött kiejtéskönnyítő magánhangzó a *placsinta*, *plánéita* szavak hangsorában.

Két teljes nyomatékú magánhangzó között mindig csökkentett nyomatékú *i* fejlődik. Pl. *bejatta*, *dűőu*, *hiába*, *kiját*, *Márija*, *teja*, *szülei* stb.

B) Kiesés.

A hiátus megszüntetésének gyakori módja, hogy a két szomszédos teljes nyomatékú magánhangzó közül valamelyik kiesik. Pl. *gazdasszó*, *gazduram*, *komasszó*, *odatta*, *rádás*, *konyhâitôu* stb.

A gyakran használt szavak hangsorából gyors beszéd következményeként szótagok is kiesnek. Pl. *améik* (< *amelyik*), *appéig* (< *az pedig*), *ôutá* (< *azután*), *koppóléi* (< *koppasztó lé*), *akkéik néikem* (< *az kellenék nekem*), *nem tom*, *nem tod* (< *nem tudom*, *nem tudod*), *hallám* (< *hadd lássam*), *muti csak* (< *mutasd ide csak*).

C) Nyúlás.

A szótagzáró *l*, *r*, *i* előtt kivétel nélkül megnyúlnak a rövid magánhangzók. Pl. *âlszik*, *bâlta*, *êlmegy*, *îszkôl*, *ôlvas*, *ültet*; — *acsârkodik*, *fârta*, *pitâr*, *êrdôü*, *gyêrmek*, *dêrce*, *gîrhes*, *nyîrbâl*, *ôrdît*, *csôrda*, *tôrvény*, *gôrbe*, *gûrguîa*, *szûrtos*, *gûrcôl*, *ûrge*; — *âitôu*, *lâibi*, *sâitalan*, *elêit*, *fêi*, *fôitat*, *ûiság* stb.

A hangsúly hatása alatt sok esetben megnyúlt az első szótagbeli rövid *i*, *u*, *ü*, s hosszúságát a ragos és képzős alakokban is megtartja. Pl. *bîsztat*, *fînom*, *igîr*, *irîgy*, *vidâm*, *vîgyáz*, *vîkîki*; — *cûkor*, *gûnâr*, *hûzat*, *mûlat*, *nyûgott*, *ûtazik*; — *kûlôn*, *szûnik*, *tûkôr*, *ûzlet* stb.

Az ikerített *rr* megrövidülésével kapcsolatban megnyúlik a megelőző magánhangzó: *êre*, *mêre*, *vâr*, *fôr*, *fôradás*, *vîrad*, *vîrasztôu*.

Megnyúlik a magánhangó a foghang előtt álló szótagzáró *l* kiesésével kapcsolatosan is. Pl. *dôugos*, *fôut*, *môynâr*, *fôüd*, *zôüd*, *ôûtôzik*, *tôütyfa*, *kûcs*, *kûdûl* stb.

Megnyúlt néhány egytagú *ige* egyes szám 3. személyű alakjának magánhangzója is. Pl. *âd*, *hâgy*, *kêil*, *lêil*, *mêir*, *nyêir*, *szêid*, *vêir*, *vêisz*.

Az eredeti illabiális *â* hang nyúlt meg az *âra* (< *âra*), *vâkâcijôu*, *âkâcfa* ~ *âgâcfa* (< *âkâcfa*) szavakban.

Azonban (a köznyelvvvel ellentétben) nem nyúlt meg a *lang*, *langos*, *lampa*, *maŋgol* szavak eredetibb illabiális *â*-ja, mert labializálódott, s így elkerülte a nyúlást.

D) Rövidülés.

Az *i* magánhangzó csak hangsúlytalan helyzetben vagy gyakori használatú szavak hangsúlyos szótagjában rövidül meg. Pl. *ides, ippe, pínlek, enyim, ennyihá, kilis* stb. De ugyancsak röviden hangzik az *é* zártabbá válása útján keletkezett *i* is a határozóragok előtt. Pl. *kezibe, eszibül, zsebűinek, kertyihe, nevire* stb.

Az eredeti rövid magánhangzó őrződött meg a *hetfü, lang akar* (> *akár*), *nekül* szavak hangsorában.

A rövidülés ritka jelenség a mezőberényi nyelvjárásban. Uraskodásnak, affektálásnak tartják, ha valaki rövid magánhangzót ejt a nép által hosszúnak ejtett magánhangzós szavakban.

E) Zártabbaválás.

A mezőberényi nyelvjárás legjellemzőbb sajátága az *i*-zés, vagyis a XVI. sz. előtti *é* hang zártabbaválása, amely jóval nagyobb mértékű nyelvjárásunkban, mint a szomszédos, szintén református vallású, duna-tiszai nyelvjárasterülethez tartozó községek nyelvében. Ennélfogva azokban a szavakban és járulékokban, amelyek a XVI. sz. előtt *é*-vel hangzottak, nyelvjárásunk *i* hangot ejt. Pl. egytagú szavakban: *fil, kíp, kiesz, lóp, píz, szíp*; többtagú szavak hangsúlyos szótagjában: *bike, bika, bíres, ílet, kíteleg, víkq*; többtagú szavak hangsúlytalan szótagjában: *csekií, lepi, marik, moslik, táítik* stb.

Néhány esetben a XVI. századbeli *é* hang is zártabbá vált. Pl. *dél* > *díl*, *négy* > *nígy*, *tehén* > *tehin*, *kerék* > *kerík*.

Nagyon gyakori jelenség nyelvjárásunkban az *ó, ő* zártabbaválása *ú, ű*-vé. Pl. *lú, úta, tūrú, fūrú, bú, bűtől, lű, szű, seprű, dűt* stb.

Sok esetben zártabbá vált egy fokkal a rövid *o, ö* is. Pl. *abrusz, csuda, csudálatos, hun, hunnéjt, kukurica, lakudalom, muha, pirítus, pástéitum, sunka; büfög, dübög, gyümöcköl, gyün, köszürül, sümör, tūrül* stb.

Az eredetibb zárt *o* hang őrződött meg a *jovit, jovall, kifokad, ágos, lábos kokas, magos, nyugot* szavakban, de a fiatalabb nemzedék ajkán már nyiltabbá vált alakjukban is hallhatók.

A módhatározói *-n* előtti kötőhangzó szinte kivétel nélkül zártabban hangzik. Pl. *csínoson, lomposon, alaposon, bisztoson, hammaroson, magoson, garposon, habókoson, pírtyatton, piroson, örökösön, inneplőüsön, szívesen, kedvesen, veresen, begyesen* stb. — de *gyórsan*.

ë > *i* változás történt a *girinc, gerizd ~ girizd, teriget, legislegjobb* stb. szavak hangsorában még az *ë* > *e* nyiltabbaválását megelőző időkben.

$a > o > u$ változás következett be a *maskura* szó családjában.

Mindebből látható, hogy a zárt magánhangzók mennyire fontos szerepet játszanak a mezőberényi nyelvjárásban.

F) Nyiltabbaválás.

Jellemző nyelvjárásunkra a köznyelvi *ë* hangnak kivétel nélküli nyiltabbá válása. Pl. *betyáros, cinege, ecceribe, Ella, embér, engem, fíreg, gyerek, vesz*, stb.

Az *o* nyiltabbá válása csak szórványos esetekben jelentkezik. Pl. *órvos*, de *órvasság, szívanóu, vakondak, avat* (váltót *avat*, v. ö. *ovatol*), *kíla, baronál*.

$i > (ë >)$ *e*: *eránt, erányába, hejába, órdenáréi, rege-ment* stb.

A többszám 3. személyű *-uk, -ük, ~-juk, -jük* birtokos személyrag helyett mindig *-ok, (-ök >)* *-ek, ~ jok, (-jök >)* *-jek* ragokat ejtenek. P. *házok, lábok, magok, velek ~ véjllek, gyerekek, pizek, kenyerek, ruhájok, kutyaíok, apíok, fáíok, kértýek, tesvíríek, vendígíek, ellensígíek* stb.

G) Labializáció.

Az *i* hang ritkán *ü*-vé labializálódik. Pl. *bürsálma, cüpöü, dücsöüsíg, hümlöü, üdöü, üsmér (~ ösmér)*. De nem labializálódott a *külsöü* eredetibb *i* hangja.

Az *ö*-zésnek alig van valamelyes nyoma nyelvünkben. Az egykori *ë* labializációja még azokban a szavakban sem történt meg, amelyek a köznyelvben már régen *ö*-vel hngzanak. Pl. *csebér, csend, csepeg, ecs, eléíbb, geríny, kell, körülette, megett, pedér, pereg, perél, sêr, setít, veres, vetkezik*. Csak újabban lehet hallani, nyilván az irodalmi nyelv vagy az *ö*-ző nyelvjárások hatása alatt, az említett szavak némelyikében *ö* hangot. A *hóüttöütte, félköütt, köütt* szavak azonban már régóta *ö*-vel hangznak nyelvünkben.

H) Delabializáció.

Egyetlen esetet sem sikerült feljegyezni a delabializációra, mert az *izen, innep, inneplös* (ruha), *fityöü, rihes, siket, setít* szavak *i* és *e* hangja eredeti labializálatlan magánhangzó. A *fikendöü, fiketöü* szavak *í*-je is zártabbaválás eredménye, nem pedig delabializáció.

I) Hasonulás, elhasonulás.

A hasonulás ritka jelenség nyelvjárásunkban. Ilyenek: *cigeretta, eledóu, homvéídság, deneturált* (szesz), *katandár*. Az

elhasonulás jóval gyakoribb. Pl. *abrincs, canti*, ('centi méter') *cocuista, dera, görinygy, kominista, lapicka, márciηgól, report, sipka, tucet*.

3. A mássalhangzók története.

A) Fejlődés.

A szó belsejében *s* hang előtt járulékos *t* fejlődött. Pl. *ele-gáncsos, pikáncsos, fucserál*.

Ugyancsak *t* fejlődött a szó elején és a szó belsejében az *sz* előtt is. Pl. *câiηa, cucuista; acat, decka, duncba, kacat, kunc-tol, pulicka, reckéjroz, vâncorog, voncol*.

A szó végén is fejlődött inetimológikus *t* hang: *tapaszt, pikéjt, araszt, paszománt, csalánt, tulipánt, rubint*.

Feltűnő a szó belsejében *z* hang előtt keletkezett járulékos *d ~ dd*. Pl. *akaróúdzik, begubóúdzik, győkeredzik, gyűrködzik, hibáúdzik, hálgatóúdzik, kerülködzik, kérgetőúdzik, könnyedzik, példálóúdzik, ragóúdzik, szálingóúdzik, takaróúdzik; leveled-dzik, boddza, jeddzőü, maddzag* stb.

Járulékos *k* van a *viηack* és *paksus* szavakban.

Inetimológikus *g* hang fejlődött az *ippeg, osztéig, roz-maring* szavak hangsorában.

Járulékos *n* fejlődött a *hajint, hárint, eggyenlőüre, öblint* szavakban, de nem fejlődött a *rátotta* és *muslica* szavakban.

B) Kiesés.

a) Pótolhatatlan kiesés.

A magyar nyelv természetével ellenkezik a több mássalhangzón való szókezdet. A torlódás megszüntetésének leggyakoribb módja — nemcsak Mezőberényben, hanem az egész magyar nyelvterületen — valamelyik (rendszerint a kevésbbé hangzós) mássalhangzó kiesése.

Szókezdő két mássalhangzó közül kiesett az első: *k*: *seftél, Svint* (< *Gschwindt* cs.); *s*: *katuηa, pârhélt, pekulál, póúról, telázsi, tanicli, Têr* (< *Stern* csn.); — a második: *v*: *cibak, cik-kól, kadrát, kârc*.

Szóbelseji mássalhangzótorlódásból kiesett: *p*: *trimfli*; — *d*: *csembiztos, kab meg, mâi mekhóútt, monta, nyis ki, rag le*; — *t*: *aszonygya, Bâlim bácsi, Esvâ, jelenkezik, kereszkötis, keresneve, kërbe, tesvir, szem Mihâi, Szenygyőür-nap* stb.

Ilyen okok következtében a szavak végéről is elmarad a mássalhangzó. Pl. a *j* (~ *η*) esett ki: *köp rá, lib be, vár meg*. Néhány szó végéről akkor is hiányzik már a mássalhangzó, ha

utána magánhangzón kezdődő szó következik. Pl. *bolg, ke, máj, mír, minygyár, mēr* stb.

Kiesett a *-hoz, -hez, -höz* helyhatározórag *z*-je is. Pl. *aho, asszõnho, embêrhe, gyerekhe, tûszhõ, fõjthõ* stb.

Kiesik az *-ért* rag *t*-je is: *azír, ezír, vagonír, pízír* stb.

A szó belsejéből magánhangzó és mássalhangzó közül esik ki a *η* és *n* hang az *ikább, kíteleg, píz* szavakban.

b) Pótolt kiesések.

Kiesik a mássalhangzó az utána következő mássalhangzó pótlónyúlásával kapcsolatban is. Pl.

rl > ll: pallag, sallóu, tallóu, kollát, babillevéil, márgollóu, gyallóu;

lr > rr: errêit, erront, farra, halárra, regerre;

nl > ll: ajáll, mollar (< monlak < mondak), szígyell;

lj > jj: újjik, beszíjjik, cseréijje, tojja, nagyojja, nyajja, fajja, kerújjöm bejjebb stb.

dl > ll: pallóu, pallás, hallám;

s-sz > sz-sz: mászszór, vaszszeg, kiszszéik;

s-c > c-c: kic cica, kic cúkort, kic cüppöü;

s-es > es-es: kics csikóu, kies csacsi, kies csóucsa;

s-zs > zs-zs: kizs zsacskóu, kizs zseb, kizs zsidóu.

A szótagzáró *l* foghangok előtt kivétel nélkül kiesik, s pótlásául megnyúlik a megelőző magánhangzó. Pl. *hóunap, hóutta napiáig, nyóuc, vóuna, kőüt, kőücsön, szüümőücs, töütis, kúcs, Júcsa, kűd, dűt* stb.

C) Nyúlás.

A köznyelvi rövid mássalhangzók helyén gyakran hosszú mássalhangzót találunk.

Magánhangzóközi helyzetben gyakran megnyúlik az *l* hang. Pl. *allig, belőüllem, ellemi, hallad, hallaszt, nállad, reszellőü, rúllad, szallag, szallagáréi, szóugállóu, tárgyallás, vellőü, vetéjlőü* stb.

Ugyanílyen helyzetben megnyúlik a *j*: *bíjjeg, fíjjatal úr, íjjed, píjjac, síjjet; — gy: bággyad, eggyetle, eggyetem, leggyint; — k: bakkancs, kőykkatt, rokkon; — m: hammár, mámma; — ny: vánnyatt; — p: csuppa, köppeney, tappint; — s: essőü, kis-sebb, sebessën, szí vessën, erőüssën; — z: közéi, közüü.*

A 3. személyű birtokos személyrag előtti mássalhangzó is sokszor megnyúlik. Pl. *malacca, kovácsa, bíresse, hússa, üsmerőüsse, vagonnya, szíjja, szavazattyá, lázza* stb.

D) Rövidülés.

Leggyakoribb az ikerétett *rr*-nek a megrövidülése, ami az előtte levő magánhangzó megnyúlásával jár együtt. Pl. *ára ~ ára, ére, fórou, váróunéi, viraszt* stb.

De megrövidül néha más mássalhangzó is. Pl. *ll > l: vál, válál, szálít, ál, álat, álomás, húl; — jj > j: éjjel; — gg > g: gugól.*

E) Hasonulás.

Leggyakrabban a nazális mássalhangzók (*m, η, n, ny*) hasonulnak az utánuk következő mássalhangzóhoz, mégpedig úgy, hogy zárjuk áttevődik az utána ejtendő mássalhangzó képzési helyére. Pl. *n: vam még, egísszem mindeggy, Szem Mihái, éim vóutam, hum vóut, hum marad; — m: károηkodik; — ny: víkq szárú, cigá legíny, asszont, bárám béilis, kemímmag, aram madár, szappambúl, toromba.*

Ritkán hasonul a *ty* és *gy* is. Pl. *eccêr, vattok, hattok, jeddzöü.*

F) Elhasonulás.

Az *l* és *r* hangok gyakran helyettesítik egymást, mert képzésük nem sokban tér el egymástól. Pl. *l-l > l-r* vagy *r-l: felsár, pirula, kerepel; — r-r > l-r* vagy *r-l: ladir* ('radír'), *levórvél, Kílner* (< *Kirner* csn.), *lefórmátus, Hercpêrgel* (< *Herzberger* csn.); *— l-l > n-l: danól tanál; — k-k > f-k: heftika; — p-t > f-t: kaftár; — p-l > f-l: dufla.*

G) Palatalizáció.

A palatalizáció nagyon gyakori jelenség nyelvjárásunkban. Megfigyelésem szerint a palatalizációs esetek egy része a szomszédos palóc eredetű Endrőd község nyelvi hatása, amelynek lakossága sűrűn érintkezik az Endrőd felé nyúló berényi tanyavilág magyarjaival. Másfelől a tót lakosság nyelvéből már néhány palatalizálódott szó került nyelvjárásunkba.

Rendkívül gyakori jelenség a magánhangzó előtti *n* palatalizációja. Ilyen esetek: *keszkenyöü, lérnyi, nyöüstiny, nyöü, nyuspoja, paplanyos, rokkonyok, szappanyos, uzsonnya* stb.

Az ezekből elvonás útján keletkezett alanyeset természetesen szintén *ny*-nyel hangzik: *rokony, Isvány, Jolány, idegeny, romány, vagony, oroszlny* stb.

Annak ellenére azonban, hogy a szóvégi *n ny* hanggá palatalizálódott, még mindig a régebbi *n* végű szavak dominálnak az analógiás elvonás útján keletkezett *ny* végű újabb alakokkal szemben. Némely szónak mindkét alakja használatos (pl. *asszq ~ asszony, sárkq ~ sárkány*), de hogy a két alak közötti

küzdelemből melyik fog győztesen kikerülni, azt egyelőre megállapítani nem lehet, mert a népnyelv konzervatív természeténél fogva még erősen ragaszkodik a régi alak használatához.

Gyakran palatalizálódik az *l*, *ll* és helyébe *j* (*ï*) és *jj* lép. Pl. *páirka*, *jány*, *sajáta*, *tajicska*, *fejül*, *bejül*, *tajiga*, *köjök*, *kajiba*, *kajimpál*, *bazsajikom*, *mej*, *eggyátajjába*, *düjjeszt* stb.

A *d* palatalizálódott az *ügyvíg*, *bugyli-bicska*, *szurgyik*, *tér*, *Bógyis-hát* (< *Boldis-hát* hn.) szavakban.

H) Depalatalizáció.

Mindössze két szóban hallottam depalatalizációt: a *genge* és *igenyest* szavakban, de ezek is sokszor már tréfás használatúak. Az öregek beszédét utánozzák velük.

I) Helycsere.

A mássalhangzó átvetésének számos példája van nyelvjárásunkban. Pl. (*csutka* >) *tucska*, (*husáng* >) *suháng*, (*kalarábé* >) *karalábéi*, (*kebel* >) *keleb*, (*köp* >) *pök*, (*kolera* >) *ko-rela* (*kocsány* >) *csokány*, (*petrólium* >) *petlóuriium*, (*rigli* >) *ligri*, (*rékli* >) *léikri*, (*viola* >) *viloja*, (*viaszk* >) *viakc* (~ *vijac*) (*suvikszol* >) *subickol* stb.

J) Zöngésülés és zöngétlenülés

Mindkét jelenség igen ritka és csak elvétve akadunk valamely zöngétlen hang helyett zöngésre. Így zöngés *g* van a zöngétlen *k* helyett a következő esetekben: *bicigli*, *gunyhó*, *geréta*, *céigla*, *pergél*. A zöngés *g*-t ezekben az esetekben valószínűleg hasonulás eredményének tekinthetjük. Ellenben nem tekinthető ennek a *viszke*, *reszke*, *lag* ('lakk') szavak *d*, illetve *g* hangja.

Zöngétlen hang van a *lapta*, *pünköst* szavakban.

II. Szótan.

A) A szótó változásai.

a) Névszótövek.

Mezőberény nyelvjárásában a *tollu* szó megőrizte eredeti tövégi magánhangzóját. Egyes szavakban azonban nem tövégi magánhangzóról van szó, hanem a tovább ragozott alak kötőhangzója vagy más képző csatlakozása folytán hosszabb a névszó töve. Pl. *fukari*, *kani*, *toklásza*.

Igen gyakori nyelvjárásunkban az *aítóu: aítaia, erdő: erdeje* féle minőségi váltakozás a megnevező alak és a ragozott alak között. Pl. *adóu: adaia, borítóu: boritaia, csikóu: csikaia, langalóu: langalaia, ollóu: ollaia, óucsóu: óucsaja, pondróu: pondraia, zsidóu: zsidaja, cüppőu: cüpeje, csípőu: csipeje, csörmőu: csörmeje, fedőu: fedeje, fityőu: fityeje, érnőu: érnyeje, kendőu: kendeje, kürtőu: kúrteje, serpenyőu: serpenyeje, szőlőu: szőüleje, teknyőu: teknyeje* stb.

A fiatalabb nemzedék, az iskolahagyottak beszédében azonban már hallani olyan alakokat is, amelyek a megnevező alakból kiindult újraképzés folytán keletkeztek. Pl. *apróu: apróuia, disznóu: disznóuia, várnyú: várnyút, falu: falukat, mezőu: mezőüe, szülőu: szülőiut* stb.

Nincsen meg nyelvjárásunkban az ú.n. váltakozó tőhangzós névszók hosszú és rövid tőhangzójának váltakozása a megnevező és továbbképzett alakokban. Pl. *hivatal: hivatalos, hús: húszas, írat: íratot, kút: kútat, víg: vígan, vidék: vidéki* stb. Bizonyosan az analógia szüntette meg a rövid és hosszú magánhangzó többeli váltakozását.

Zártabb kötőhangzó őrződött meg a mód- és állapothatározó -n ragja előtt. Pl. *baíson, haíason, kopaszon, zsíroson, hűvösön, örökösön, közösön, begyesén, szelesén, veresén* stb.

A *savanyú, keserű* névszóknek *savanya, kesere* megnevező alakja van. Ezek az alakok elvonás útján keletkeztek a *savanyán, keserén* alakokból.

A *sáítalan* szóban az eredeti tő őrződött meg.

b) Igetövek.

Nincsen meg nyelvjárásunkban a rövid és hosszú többeli magánhangzováltakozás az egytagú és többtagú névszókban, ellenben az egytagú igék egy csoportjában megvan. A régi tőváltakozást nem tudta megszüntetni az analógia. Ennek következtében az egytagú alak többeli magánhangzója hosszú, a többtagúé rövid. Pl. *adok, aduik:ád, hagyok, hagyuik:hágy, kelek:kéil, lelek:léil, megyek, megyen:méin, merek:méir, nyelek:nyéil, nyerek:nyéir, szedek:széid, verek:véir, veszük, veszek ('pereó'): véisz.*

A hosszú többeli magánhangzót használja nyelvünk a továbbképzett alakokban is a következő esetekben: *téit* (*Jóú téit hejjéibe jóut várí!*), *téiszen, téivőü, léivőü.*

A mássalhangzó + *t, d*-re végződő ige-tövekhez kötőhangzó nélkül csatlakoznak az *l* és *n* kezdetű járulékok. Pl. *fórdítná, tanítná, küdnek, gyútni, monná* ('mondaná') *éirtlek, főitlak* stb.

A *sepreni, seprett, könyörgeni, könyörgenek, éirdeмени, éirdeметtem, őürleni, őürlет, szérzeni, szérzettem* igealakok megőrzött régiségek.

B) Névszóképzés.

Nyelvjárásunk a mértéket leggyakrabban *-at*, *-et* képzős főnévvel fejezi ki. Pl. (ety) *csipet* (só), (ety) *dugat* (szalma), (ety) *fűtet* (ízik), (ety) *fűzet* (paszuj), (ety) *márkolat* (kendő), (ety) *öüret* (búza), (ety) *türet* (vászon).

A főnévi- és határozói igenevet éppenúgy képezi, mint a köznyelv. A főnévi igenév *-ni* képzőjét azonban hozzáilleszti a *van* és *volt* igetövekhez is az ilyen szókapcsolatban: *vanni van*, *vóvni vóut*. A határozói igenév igen gyakori a figura etimologicanak nevezett szerkezetekben: *hálván hajja*, *látván láttya*, *tudván tuggya*.

Gyakori az *-s* képzős melléknév. Pl. *hajás*, *ivóús*, *kapcsos*, *leves*, *mejjes*, *nyakas*, *öreges*, *pízes*, *száros* stb.

De használatos az *-i* melléknévképző is, főleg valamely lelki és testi tulajdonság vagy magatartás megjelölésére. Pl. *sunyi*, *fukari*, *zsugori*, *bandzsi* ~ *kancsi*, *kani*, *rátarti*, *hánya-veti*, *benyali*, *vigyori* stb.

A *-né* képzőnek eredeti jelentése is megmaradt. Nemesak férjes asszonyt jelent, hanem általában asszonyt is. Pl. *bejárónéi*, *bóutosnéi*, *kocsmárosnéi*, *mosónéi*, *tanítónéi*, *várónéi*. Ezek mellett azonban a *magyarasszó*, *tóutasszó*, *nímet-asszó* járja, de: *zsidónéi*.

A többes 1. és 2. személyű névmás felveszi a *-k* többes jelet. *minék*, *tik*.

A melléknév fokozása eltér a köznyelvitől, mert nemesak melléknemekhez járul a középfok *-bb* jele, hanem főnevekhez és határozókhoz is. Pl. *cigányabb a cigánnál*, *disznóubb a disznónál*, *kúdúsabb a kúdusnál*, *zsidóubb a zsidónál*. *Lessz am még úgyabb is! Mái másabb lessz, ha megbíkul! Hát mienebb kéjne? Ojanebb embérrel is megesett mán a!*

Nincsen *-ik* ragja a középfokú melléknemeknek. Pl. *A külső a sebz jó. Az innenső a nagyop fa. Ű vóut a kedvesebb mindig. Az érűlső a fíjjatalabb, a belső az öregebb Csér.*

Elvonás útján keletkezett főnevekből képzett felsőfokok: *legájja*, *legvige*, *legsárka*, *leg hátújja*, *leg lábújahegye*, *legfáltörbe*, *legtetein*, *legsúlirúl*, *legóudáltabb*, *legfejbúbján* stb.

A tulajdonság fokozását még ilyenképen is kifejezik: *teli-desteli*, *rígedesrígen*.

A kicsinyítőképzők közül gyakori a *-ka*, *-ke*. Pl. *falatka*, *madárka*, *otthonka*, *Gyúrka*, *Júka*, *Roszka*, *kicsike*, *kenyírke*, *vetfélke*, *levélke*, *Irke* ~ *Pírke* stb.

A *tövis* szónak az eredeti kicsinyítőképzős alakja használatos: *tövísk*, *tövískes*, *tövísket*, *tövískesdisznó*.

A *-d* sorszámnévképzős másodszor, harmadszor alakok helyett a *másoggyára*, *hármaggyára*, *negyeggyire* alakok használatosak.

A páros testrészek birtokos személyraggal ellátott neve felveszi a többesszám jelét. Pl. *Fájnak a lábaim. Gyerengik a szemeim. Kiáltak a kárijaim. Nyárg leborotvájja a szemőüdökejét.*

C) Igeképzés.

Nyelvjárásunk igen kedveli a gyakorító igeképzőket. Leggyakoribb igeképzők:

-l képzővel: *kalamól, kutyaól, kóúból, lomól, lóukhecól, papál, paszmatól, zsinatól* stb.

-ál, -él képzővel: *góúráál, kántál, kunyerál, povedál, óukumlál sêrtepertéül*;

-kol, -köl, -kál, -kél képzővel: *bandukól, cupákól, szutyakól, megmocskól, pislákól, lötyököl, zötyököl, faricskál, híkál, mirrecskéül, szemêrkéül*;

-g képzővel: *büfög, dohog, kecmereg, kocog, kóútog, kuncog, makog, mórtyog, nyifog, öügyeleg*;

-g képzővel és összetételeivel: *bazsajog, bidereg, binderget, bizgat, kuncsorog, mocorog, sustorog, szóúrtog, tekereg* stb.

Feltűnően eleven funkciója van nyelvünkben a -z gyakorító képzőnek. Különösen szembetűnő ez a jelenség a névszókból képzett igékben. Pl. *Mái megjúcsázlak éjn! Mám megin fodbálpájázol? Ne tíszfilléjrezzik kem mán annyit! Örökösön templomozik.*

Egyéb összetett gyakorítóképzős igék: *acsârkodik, óulálkodik, csíntalankodik, húszkod*; — *szútyorogat, bizgat, zârgat*; — *baktat, kâítat, koslat*; — *bírbitéül, kuzbitól*; — *hâikuráz.*

Gyakori nyelvjárásunkban az -ít képzőből való -int alakú mozzanatos igeképző. Pl. *csavarint, hajint, kanyarint, kóúlint, kóhint, öblint, rákoppint.*

A műveltető -at, -et igeképzőnek megvan a régi -ait, -eit alakja is. Pl. *húlâit, szakâit, veszéit.* — Régi műveltető képzős igék a *csêrdít, fájdít, fâzít, kâiszít, sêjdit, tökít.*

A ható ige -hat, -het képzőjének nem lehetőséget, megengedést kifejező funkciója van nyelvjárásunkban, hanem szelídebb parancsot fejez ki. Pl. *Hoszhuac ety kis tengerit, 'hozzál egy kis tengerit'. Ehetik kem még, 'egyék kend még'!*

A visszaható igék -ódik, -ödik képzővel képződnek. Pl. *kâszmolóúdik, cihelőúdik, kötőúdik*; — *vetkezőúdik*; — *-koz, -kez, -köz* képzővel: *nyíratkozik, szípitkezik, vetkezik.*

A szenvedő jelentésű igéket ugyancsak a visszaható -ódik, -ödik, vagy -óúdik, -óúdik képzővel képezik. Így pl.: *Kidobóúdik a szeméit. Eladóúdik a gabona. Mekszántóúdik a főú. Megverőúdik a gyerek. Êlfeleéítőúdik a bánat*; — *vakaróúdik, gyúrőúdik, hengergőúdik* stb.

A -kod, -ked, -köd képzőnek főnevek mellett háromféle funkciója van:

a) Foglalkozást fejez ki: *boszorkánkodik, katonáskodik, kofálkodik, kupeckedik, vőfőnyeskedik*;

b) Állapotban levést jelent: *asszonkodik, legínkedik, özvetykedik*;

c) Valamely tulajdonság szerinti viselkedést fejez ki: *duháikodik, disznóukodik, hőűsködik, tehéinkedik*.

D) Határozóragok.

Mezőberényben éppenúgy, mint az egész magyar nyelvterületen a lokatívuszi *-ban, -ben* és a latívuszi *-ba, -be* határozóragok alakja egybeesik, vagyis mind a hol? mind a hova? kérdésre *-ba, -be* alakja van. Pl. a *házba* 'im Hause' és 'im das Haus', a *kérbe van, a kérbe megyen*.

A *-ból, -ből, -ről, -ről* ablatívuszi ragok *-ó, -ő*-je egy fokkal zártabbá vált, a *-tól, -től* zártabb magánhangzója azonban eredeti. E ragok sohasem vesztik el szövégi *l*-jüket. Pl. *házból, sóyból, érül, vígrül*. A *-túl, -túl* személyragozott alakjában azonban röviden hangzik: *tüllem, tülled, tülle*. A *-túl, -túl* ragnak nemcsak ablatívuszi jelentése van, hanem latívuszi is. Pl. (Hol fekszik?) *Láptúl a padmáiba*. (Hová temetik?) *Féjtúl az anyjának*.

A *-hoz, -hez, -höz* elvesztette *z*-jét, de magánhangzója nem nyúlt meg. Pl. *kérthe, kútho, főüthő*.

A *-kor, -szor, -szer, -ször, -val, -vel* ragok *r*, illetve *l* hangja sohasem vesz el, de az előttük álló magánhangzó megnyúlik. Pl. *haccór, szásszor, eccér, evvél, búzávál, haraggál*. — A személyragozott *(-val) -vel* rövid *e* és *l* hangja azonban már hosszan hangzik: *véüllem, véülled, véülle* stb.

A latívuszi *-á, -é* ragnak eredeti hangja őrződött meg egyes határozószókban. Pl. *hová, hálá (Istennek), soká, eléíbb, áréíbb, éréíbb, hamaréíbb, közeléíbb, kettéí, odéíbb, Szegedéíbe* szavakban; a *teli, messzi, téjlire, őűszibe* szavakban megrövidült és zártabbá vált; a *másüvéi* szóban pedig illeszkedés nélküli alakjában maradt fenn.

Ebből a latívuszi *é*-ből egy inetimológikus *k* hozzájárulásával keletkezett az *-ék* irány és helyrag, amely a hova? és hol? kérdésre egyaránt felel. Pl. *Megyen Baloghéí. Baloghéí van. A tiszteletes úréí ment. A tanítóú úréí van*. Ez a rag azonban csak személynevekhez vagy személynévek gyanánt használt köznevekhez járul ebben a jelentésben.

A *-t* tárgyrag megkettőzve fordul elő az *esztet, asztat, ütet, özönetet* ('özönt') szavakban.

A *-képpen, -nként* módhatározó ragok zárt és megrövidült magánhangzóval ejtődnek. Pl. *főűkippe, eggyenkin, falatonkin, kicsinyerkin* stb.

E) Birtokos személyragok.

Az egyes harmadik személyű birtokos személyrag legtöbbször *-ja*, *-je* alakú. Pl. *ablakja*, *búbja*, *beszíggye*, *blúzza*, *hejje*, *kússa*, *magyarázattya*, *talpja*, *testye*, *szege* stb.

Az egyes harmadik személyű birtokosra mutató *-é* személyrag akármilyen határozórag következék utána, zártabbá válik és megrövidül, vagyis *i*-nek hangzik. Pl. *fejét*, *fejébe*, *fejétül*, *eszit*, *eszibe*, *zsebinek*, *kezire* stb.

A többes harmadik személyre mutató birtokos személyrag, az *-uk*, *-ük*, *-juk*, *-jük* mindig egy fokkal nyiltabban, vagyis *-ok*, *(-ök >)* *-ek*, *-jok*, *(-jök >)* *-jek*-nek hangzik. Pl. *házok*, *lovok*, *pizek*, *mihek*, *levelek*, *apjok*, *annyok*, *lakóujok*, *szerencséjiek*, *fejek*, *fűggyek*. Az ilyen alakok előtt álló személynév más mindig felveszi a többes szám *-k* jelét: *ük tanyájok*, *ük kárjok*, *ük mezsgyéjiek*, *ük vetések* stb.

F) Névmások.

a) Személynévmások.

Alakjuk a következő:

<i>én</i> ,	<i>min</i>
<i>te</i>	<i>tik</i>
<i>ű</i>	<i>ük</i> .

A többes szám 1. és 2. személyű köznyelvi *mi*, *ti* különállón sohasem fordulnak elő csak határozóragos összetételben. Pl. *mihozzánk*, *tinéjktek*, *mitűllünk*, *tirúllatok* stb.

Ragozásuk a következő:

<i>néikem</i>	<i>néikünk</i> ,
<i>néiked</i>	<i>néiktek</i>
<i>néiki</i>	<i>néikik</i>

<i>engemet</i>	<i>minket</i>
<i>tigedet</i>	<i>tikteket</i>
<i>ütet</i>	<i>üket</i>

b) Birtokos névmások.

<i>enyim</i>	<i>miéjünk</i>
<i>tiéid</i>	<i>tiéjitek</i>
<i>üvéi</i>	<i>övéikéi</i> ~ <i>üvéikéi</i> .

G) Alanyi személyragok.

Az alanyi személyragok használatára vonatkozóan a következőket figyeltem meg.

Az 1. személyű alanyra mutató rag mind az *ikes*, mind az *iktelen* igéknél *-k*. Pl. *fázok*, *dóugozok*, *álszok*, *veszek*, *hívok*,

fizetek stb. De az ismeretes „eszem iszom“ Mezőberényben is „eszem iszom.“

Az egyes 2. személyű alanyra mutató személyrag az *s*, *sz*, *z*-re végződő igéknél *l*, a többi, egyéb hangzóra végződő igéknél: *sz*. Pl. *emlíkszel, fekszel, fázol, harakszol, kísél, hazucc, kücc, vársz, írsz, fizecc* stb. Ez az *-sz* rag magánhangzó előtt megnyúlik. Pl. *mondassz, öntessz, rántassz*.

A felszólító módú 2. személyű alanyra mutató igéknek kettős alakja van. Személyragjuk vagy *-j* vagy *-ál, -él*. Pl. *aggy ~ aggyál, téigy ~ tegyéil; haggy ~ haggyál, várj ~ várjál, vágj, ~ vágjál*. A rövidebb igealak határozott parancsot, míg a hosszabb inkább kérést vagy enyhébb parancsot fejez ki.

Az egyes 3. személyben szabályosan ragozza nyelvjárásunk az ikes igéket. Pl. *egyik, igyik, aluggyik, feküggyk, lakik, emlíkezzik, fázzik* stb. De ezek mellett ikesen ragozza a nyelvjárás az iktelen igék nagyrésztét is. Pl. *búsújjik, győjjik, hozzik, legyik, monygyik, maraggyik, vegyik, tegyk* stb.

Az egyes 3. személyben néhány iktelen ige megőrizte a régi 3. személyű alanyra mutató *-n* személyragot. Pl. *megyen, hiszen, vagon, viszen, téjszen*.

A feltételes módban iktelenül ragozza nyelvjárásunk az iges igéket. Pl. (én) *laknék, imátkoznék, (ő) ugórna, cme*. A 2. személyben azonban nem. Pl. *laknál, jáccanál, türeklőznék, fűrődnék*.

A ható igék *-hat, -het* képzős származékait hol ikesen, hol iktelenül ragozza a nyelvjárás. Pl. *ehetném, ihatnám, álhatnám*. A szabálytalanul ragozott *ehetnék, ihatnék* alakokat inkább az ilyen szerkezetekben használják: *ihatnék vagyok, álhatnék vagyok*. Vagy birtokviszonyba állítják: *álhatnékom van, jáchatnékja van, kötekedhetnékje van*.

H) Tárgyi személyragok.

A tárgyi személyragok alakja és használata olyan Mezőberényben is, mint a köznyelvben.

A *várd, kérd* típusú felszólító módú alakok 2. személyű alanyra mutató *-d* személyragja, ha mássalhangzóval kezdődő szó következik utána, mindig kiesik. Pl. *vár meg, rag le a szekérről, nyis ki az ájtót, fizess meg az árát, fog meg a kezemet, kab meg a laptát, vág meg a dohánt*.

Az egyes 2. személyű alanyra és 3. személyű tárgyra mutató igealakok megrövidülnek. Pl. *kéird meg, mondd ki, hídd át* stb.

Ugyancsak haplológia van a *-hat, -het* képzős igék ugyan ezen esetében is. Pl. *híhadd, kereshedd, kírhedd, láthadd, monhadd, niszhedd, vihedd* stb.

1) Igeidők és igemódok képzése.

A mezőberényi nyelvjárásban a következő igeidők használatosak:

a) Jelentő módban: 1. jelen idő a folyó és beálló cselekvés kifejezésére. Pl. *ír*. 2. Mult idő a befejezett cselekvés kifejezésére. Pl. *írt*. 3. Régmult: *írt vóút*.

b) Föltételes módban: 1. jelen idő: *írna*. 2. Mult idő: *írt vóuna*.

Nyelvjárásunk a jövő időt nem a *fog* időbeli segédigével, hanem jövő idejű határozószóval + jelenidejű igével fejezi ki. Pl. *Mái elmegyek hóynap. Nêmsoká jön a téjl. Hóynap bezáriják a bóutokat, mêr innep van.*

A régmult alakok nagyon elterjedtek nyelvünkben, sokkal jobban, mint az egyszerű mult idő. Gyakran mult idő helyett használják akkor is, amikor a cselekvés vagy történet nem régen ment végbe. A nép kifejezőbbnek érzi az összetett igealakot, mint a *-t*, *-tt*-vel ellátottat. A *láttam vóút, mentem vóút, kínált vóút, beszílt vóút, nisztem vóút, vett vóút* stb. alakok gyakori használatának ez a magyarázata.

A feltételes mód egyes 1. személyében a mélyhangú igékhez az illeszkedő *-ná* módjel járul. Pl. *akárnák, látnák, mondanák, szaladnák, várnák* stb.

A felszólító mód *-j ~ -jjele* kiesik, ha utána mássalhangzóval kezdődő szó következik. Pl. *köp rá, lép ki, ugór ki, vár csak.*

A felszólító módú *kérj ~ kérjél, írj ~ írjál, híj ~ híjál* alakok között jelentésbeli különbség van. A rövidebb alak határozott imperativuszt, a hosszabb enyhébb parancsot fejez ki.

A *-t* végű igék jelentő mód, jelen idő, egyes 3. személyű igealakjai helyett felszólító módú igealakot használnak. Pl. *Na lássa, ez legí! Nem tudhassa ű aszt! Az apja táresa ütet is.*

III. Mondattan.

Mondattan tekintetében a népnyelv sokkal egységesebb, mint hangtan szempontjából. A nép mondatszerkesztése nagyjában mindenütt egyforma, mert általában azonos észjárás, érzelem- és gondolatvilág kifejezője. Ennekkövetkeztében mondattani szempontból nincsenek nyelvjárásterületek.

Az egész magyar nyelvjárásterületről megállapítható, hogy a nép mondatszerkesztése egyszerű, világos, kerüli az összetett mondatokat; legfeljebb mellérendelt szerkezeteket használ. A mellékmondatok gyér alkalmazása ad a népnyelvnek oly egyszerűséget és átlátszóságot.

Igy van ez Mezőberényben is.

1. Egyszerű mondat.

A) Fajai.

A felkiáltó mondat erős érzelem vagy indulat kifejezője. Gyakori jelenség, hogy a beszéd hevében elmarad a főmondat a felkiáltó mondatból. Pl. *(A fene tuggya) Hoty hum marad anynyi idejig! Hoty hunnan telik néiki! Hoty hun tekereg az ebbe az esőübe!*

Sokszor elmarad az alany és az állítmány is. Pl. *Mán csak! (vagyok valahogy) de a múlt héite! (milyen beteg voltam.) Az idej haggyá (van), de tavái! No, de ijem piszkos embért! (még nem láttam.) De ity kijabálni! (ki hallott?) De ijét!*

A felkiáltó mondat állítmánya feltételes mód és mult idő helyett gyakran jelentő módú és jelen idejű. Pl. *Ha éjn aszt tudom! (= tudtam volna.) Ha éjn nem adok néikik (= nem adtam volna nekik) éihé földúlnak fel (= fordultak volna fel.) Ha agyon nem ütöm (= ütöttem volna), képes nekem ugórni. (= képes lett volna nekem ugorni.) Ha meg nem kapom (= meg nem kaptam volna) beléijesik az árogra. (= belesett volna.)*

A felkiáltó mondatokban gyakori a már még kötőszó. Pl. *Mám még az itélt is sáinnájja tüllem! Hát mám még eszt is megírtem! Mám még az annyátúl se téjr!*

A parancsolást jövőre vonatkozó jelentőmóddal fejezik ki. Pl. *Mái élhozod! It maracc! Te meg hazatakarocc! Ide álsz ni!*

A tiltást gyakran állító alakú felszólító móddal fejezik ki. Pl. *Csak köücsd a píszt! Úgy, úgy csak ígyál! Csak ugrái!* Az ilyen mondatoknak természetesen a hangsúly adja meg az ellenkező értelmű jelentést. — A fenyegető tiltást igekötős szerkezetű körülírással fejezi ki nyelvjárásunk. Pl. *Meg ne lássam, hogy odamísz! Meg ne tuggyam, hogy fodbálpájádsztál!*

Leggyakoribb tiltószó a sose. *Sose eriggy te oda! Sose beszíj annyit! Sose istenkeggyik néiki! Sose ígérgezd te néiki!*

A tagadás kifejezésére ugyancsak a sose szolgál, de ebben a pleonasztikus formájában: *sose nem*. Pl. *Sose nem láttam. Sose nem is hallottam. Sose nem gyüssz ére. Sose nem ettem ijent!*

A *sem, sincs* tagadószókat nem használja nyelvjárásunk. Ezek helyett a *se nem, se nincs* pleonasztikus kifejezés járja Pl. *Éjn se nem róutam ott. Még betegnek se nem árt! Néiki se nem használt. (Mír köüttl mán fél?) Nígy óura se nincs még! Néikik se nincs pízek.*

A nyomósított tagadás állítással történik, de ilyenkor az állítmány mellett az *is* nyomósító szó áll. Pl. *Bánom is éjn! Van is néikem ára gondom! Tudod is te!*

Nyomós tagadás történhet *dehogy* és *korántse* kötőszókkal

is. Pl. *Dehogy adnék köücsön többet! Dehogy adom! Koráncse vóut ojan esőü! Koráncse úgy van, ahogy monygya!*

A kérdőmondatban *miért* kérdőszó helyett a *mit* alkalmaz-
zák. *Mid búsúlsz? Mit küjbáltok? Mit felesélsz te vissza?
Mit vigyoroksz itt? Mid bánc? Mit kopog az főjvást?*

A mennyi kérdőnévmás helyett *mi* kérdőnévmást használ-
nak. Pl. *Mi haszonbirt kapsz? Mi jussod vam belőülle? Mi pár-
birt fizettek? Mi hasznod vóut, hogy beperélted? — A mi kérdő-
névmás -be raggal ellátva is szerepel ugyanebben a jelentésben.*
Pl. *Mibe kerül ez a cüpöü? Mibe számíttják a búza mázsáját?
Mibe jön ez havonta?*

Gyakori a páros *hogy-hogy* kötőszó a kérdőmondatokban.
Pl. *(Eltörte a káriját.) Hoty-hogy? (Az iccaka meghalt?) Hoty
hogy üg hirtelg? A hogy-hogy közül az első a hogyan kérdőszó-
val egyjelentésű, míg a második a szokásos hogy kötőszó. A
hogy-hogy kérdőszavas mondatok tulajdonképpen hiányos kér-
dőmondatok, amelyekből kimarad az alany és az állítmány.
(Csak négy éves korába kezdett járni.) Hogy(an van az), hogy
ojan kiséün?*

A mire célhatározói kérdőszót a *miről* határozószóval cse-
reléik fel. Pl. *Mirül jóy ez a fű? Mirül használja ké? Mirül
valóy a kapuba sutyorogni? Mirül jóy örökösön nevedgélgni?*

A *Vóut annak vaty húsz is, méik tán több is. Adott néiki
vaty tisz pengőüt! Tértett vaty kéjccáz mázsá! —* hiányos mon-
datok. Az ilyen mondatokból hiányzik az a szám, amennyinek
a beszélő először mérlegelte az illető mennyiséget, de nem
mondta ki. Erre mutat a *vagy* kötőszó. Pl. *Láttam (vaty húszat)
vaty huszonötöt!*

B) Mondatrészek.

a) Állítmány.

Állítmányként használatos ige, névszó és igénévszó éppen-
úgy, mint a köznyelvben.

Gyakori eset, hogy a mult idejű szenvedő jelentésű állít-
mányt a *lesz* ige mult idejű alakjaival és a *-va, -ve* képzős hatá-
rozói igenévvel fejezik ki. Pl. *Ki lett hajntva. Ki lett válogatva.
Fél lett fogadva. Nem meg lett mondva, hogy mi csináj?*

Azonban ennél jóval gyakoribb az *-ódik, -ődik* visszaható
képzős ige szenvedő jelentésű állítmányként való használata. Pl.
*Mekkenőüdüött a kocsi. Elvetőüdüött a búza. Behordőüdüött a
szálma. Félszántőüdüött a föld. Kirázőüdüött az ajja.*

Elmarad az állítmány az indulatos beszédben, többnyire a
felkiáltó mondatokban. Pl. *Fene beléj! (Fene menne belé.) Fene
a szíve gyökerit! (enné meg). Pofa be! Menkü az eszed tokjába!
(esapjon bele.) Ragya a pofájára! (kerüljön.)*

Elmarad a *van* állítmány a kérdő mondatok némelyikéből is. Pl. *Hun az a bitang? Hun az a büdös köjök? Hun apád? Itt a tólvái, mi?*

A névszói állítmány sokszor nem egyezik számban az igei állítmánnyal. Pl. *Nagyon fáratott vóuturk. Nagyon éihès vóutak. Ojg szíp vóutak, hocs csuda.*

b) Alany.

Többes számú alany mellett sokszor egyes számú az állítmány. Pl. *Úty fáj a lábajim! Úgy meggímberedett a kárjaim! Szípe fokad a muskátli hájtásai! Gyönyörű ezek a hízóúk!*

Általános alanyul az ember, világ népek szavakat használják. Pl. *Soha nem elég okos az embêr. Nem tudhassa az embêr hogy vóuna jobb. Mi csinájjon az embêr? Ijent még nem látott a világ! Mámma mán okosok a nípek! Amêre csak mentem, mindenhun kéirtik a nípek, hogy igaz-i?*

c) Tárgy.

A főnévi igenévi tárgy mindig ragtalan. Pl. *Êlmentek kenderásztatni. Ijenkór kêl zsákfóudozni? Odavannak tehéimvenni. Úrvacsoravenni vóutak a templomba. Ammondóy vagyok, hogy... Libatömni jár Hârmatiéjk.*

Jelöletlen tárgy számos szavunkban és kifejezésünkben van. Pl. *bagóulesőű, bikanyúzóy, csirízragóy, hálkôrmölőű, kefekötőű, kímínkotróy, kosárfonóy, libaszedőű, libatípőű, mitéivőű, nem pízirőű, nípcsalóy, tojástártóy, vájúgvetőű stb.*

d) Határozó.

A helybenléteket jelentő állítmányok mellett igen gyakori jelenség a lokatívusz helyett latívusz, néha ablatívusz használata. *Ideki vagyok. Hideg van odaki. Odale van a pincéibe. Idele vóut a pallásrúl. Idebe ugyan nincs! Messzire van a szeretőűje! — Fêitúl fekszik. Láptúl temettik a kicsit. Az a ház az, akki ot vg szírúl.*

A mozgást jelentő állítmányok mellett általános -hoz rag helyett a -nál ragos határozó. Pl. *Elmík tündállatok. Sose nem gyüssz nállunk.*

A -nak, -nek rag irányt jelöl az ilyen mondatokban: *Csabának ment az esőű. Elindúlt napkeletnek. Gyomának mín ez a göűzös? Âra, Târcsának esik.*

Megörzött régiség a -tól, -től ragos hasonlító határozó. Pl. *Nagyop tüllem ety fêjfel. Attúl (~ antúl) ikább. Attúl jobb úty sincs. Attúl büszkéjbb, hoty köszönne. Attúl szívesebben nem ád senki.*

Ugyancsak megőrzött régiség a *-ba, be* ragnak partitívuszi használata. Pl. *Asszomba ritka az ilyen csendes. Még nem láttam ilyen kövért gyerekbe. Nyári körtibe ritka, akki nem firges. Van olyan szip jámba, mint te legimbe.*

A *-t* ragos időhatározó igen sokszor előfordul. Pl. *Kisőb-bet átalmenygyek. Keveset vóut itt. Napokat csak öügyeleg. Sokat kellett várni. Ety féjlóurát lestem a kapubúl. Elsőb-bet eszünk, várj ety keveset. Hagy ringassam ety kicsit! — A -t határozóragnak módhatározói funkciója van az ilyen mondatokban: Igenyest hozzájok ment. Hajadomfútt jár téilen is. Tetetejest rakta a kosarát. Bízvást mehecc mosmán. Lipist jött ű is a székéjr mellett.*

Nem kap határozóragot a *nap* szó. *Hetfűn, kedden* stb., de: *Vasárnap séitáltam véille. Niha kéjt nap se mutatkozik. Hat nap teremtetten Isten a világot. Legalább egy nap az enyim vóna! Pijaci nap sok van a boudba. Csütörtöki nap mindig átalgyn Bikisrűl. Ragtalan a késő és rég is. Kiső vam mán. Nagyrig vóutál othy. (=nem rég) Rig várlak.*

Az időhatározót gyakran fejezi ki nyelvjárásunk *-ra, -re* helyragos szóval. Pl. *Iféjlre jár mán az üdő. Héltre hazagyere! Kisőjre jár mán. Nyóucra mán az álomásra.*

A latívuszi *-á, -é*-nek időhatározói jelentése van. Pl. *Mikorára jön haza? Akkorára ne híjátok! Nyárára vettem. Téjlire jó lesz. — A téjlire analógiájára keletkeztek az őszibe, tavasziba időhatározói kifejezések is. Az őszibe járt nállunk. Még az őszibe mekhótt. A tavasziba történt.*

Megőrzött régiség nyelvjárásunkban, hogy a fosztóképzős módhatározó gyakran ragtalan. Pl. *Fóuralatlan issza a tejet. Ruhátlan szaladgált sokszor. Hálátlan viselkedett. Anyaszűzmesztele vóut. Kegyetlem megbánta. Okvetleny gyere át. Sáitlan eszik mindent.*

Nem vesz fel módhatározó ragot a *-mód* módhatározószó sem. *Azommóud nekiált. Kutyamóud bántak véille. Disznómóud tud zabálni. Ürimóud ellátta őket. Furamóud viselkedett.*

De ragtalan a módhatározó a következő mondatokban is: *Jó megfenekélte. Jó élbántak véille. Ety-kettő kitanálta. Ancváj bekapta. Bórsasztóu kinyeskedik. Jop szeretem hígg. Rettentőu kíváncsi vóutam. Rettenetes lesováňkodott.*

A *bajoson* módhatározó 'aligha' jelentésű. Pl. *Nem ired meg hajoson, kopaszon is bajoson. Dejszen, bajoson jársz annak az eszin túl! Bajoson gondolnám.*

Az állapothatározót *-va, -ve* képzős határozói igenévvel fejezik ki. Pl. *Meg van fázva. Ki vam menve a hejjibúl. El va rontra. Be va roszdádza. El vannak válva. Ki van jukadva.*

Mértékhatározóként gyakori a *-t* tárgyragos *szem, csepp, szikra* szavak használata. Pl. *Ety cseppet se adott. Ety szemet*

se bírnék enni belőlle. *Ety szikrát se láttam egész nap.* — De ragtalanul is előfordulnak. *Nincs ety csepp kenyerem. Nincs ety szikra vizünk. Ety szem sincs.*

A majdnem határozószót nem ismerik Mezőberényben, helyette a *majd, majd-majd, szinte* (~szintéin) kötésszavakat alkalmaznak. Pl. *Mái kitörte a lábát. Mái-mái lejesett. Mái-mái bái lett a szerelemből! Úty hóukom vákta, szinte elájult. Annyit ettem, szintéin rosszúl vagyok.*

Az össze-vissza határozószó jelentése gyakran 'összesen'. Pl. *Össze-vissza hárman vannak azok csak. Össze-vissza kéjt pergőt fizettem.*

e) Jelző.

A birtokos jelzőként szereplő személynévmasok általában felveszik a többes szám jelét: az *ők házok, az ők malaccok, ők-tüllök, ők-véillek, ők-nállók* stb.

Érdekes tulajdonságjelzőként használt ragtalan főnevek és összetételek a következő kifejezések: *karóy* (*Natykaróy já*), *kapanyak* (*Oian kapanyak gyerek ez az Ambrus*), *ipár* (*Nagyon ipár ott az egész család*), *lőücsláb*, (*Oia lőücsláb jány a, hogy...*) *lapátfog, hintaszék, kéitszín embér, hasonszőür* ('hasonló'), *magamforma, öregrend ruha.*

Megőrzött régiséggént hiányzik a határozott névelő néhány szólásból. Pl. *Ikább has fokaggyon, mint itél maraggyon.*

A mutatónévmás gyakran nem egyezik számban a jelzett szóval. *Aszt a régi karáicárokat meg ne hánnyátok él! Kividd innéit aszt a sok rinygy-ronygyokat! Oian legínyek, mint te, hórhattyák aszt a rövid nadrágokat!*

Mind a határozott, mind a határozatlan számnévi jelzős szavak gyakran többes számúak. Pl. *Láttam ety kocát, vóytak vaty tisz fíjái. Attam éim mán öt pengőjket is! Hórta ide a téjlen a sok könyveket. Ahá gazdák itthum marattak! Mind ki-vérnéim a sok ingyyenülőjít!*

Káromkodásban, átkozódásban fordul elő, hogy a birtokos jelzős szerkezetben a birtokos jelzője a birtok előtt áll. Pl. *Aszt a natypofájú Istenit az anyádnak!* Közönséges voltuk miatt több példa idézhetetlen.

Néha megelőzi a birtok a birtokost: *Elatta a disznáját az annyának.* Az efféle magyartalan birtokos szerkezet ritka nyelvünkben. Valószínű, a német, tót lakosság nyelvi hatása.

2. Összetett mondat.

Ami az összetett mondatokat illeti, a népnyelv nem nagyon kedveli azokat. Ha használja is őket, leegyszerűsíti, hogy ne legyenek olyan bonyolultak, mint a köznyelvi mondatszerkezetek.

Az összetett mondatok terén, a mezőberényi nyelvjárás legfontosabb sajátosságai a következők:

A köznyelvben szokásos alárendelő szerkezetek helyett a mellérendelő szerkezetek használata gyakoribb. Az alárendelő forma elkerülésének egyszerű módja a mellékmondat kötőszavának elmaradása. De ez még nem változtatja az alárendelést mellérendeléssé. Az alárendelés elkerülésének leggyakoribb módja, hogy a kötőszó nélküli mellékmondat megelőzi a főmondatot. Pl. *Nem méik éin többet aho a bitarǵho, am mán szent igaz. Sok bóldog újesztendőüt engeggyen az Isten írni, erőiben, egíssigben, bikessigben, aszt kívánom. Nem törík csontyta, élmehet ű is. Mái mekpukkad, oiam mírges.*

Jellemző nyelvjárásunkra, hogy jóval kevesebb kötőszót használ, mint a köznyelv, sőt gyakori a kötőszó teljes hiánya. Pl. *Mindet elatta a búzáját, most a legdrágább. Nem engeodem oda, rosszat tanul túllök. Az Isten tuggya, éin nem. Keresnéi mám mindenütt, nincs sehun. Nem vettem éin, néikem tērmett. Acc nem acc? Törík-szakad, mekszērzem. Mit tudom éin, ot vóut-i? Úty szalatt, máí kiköpte a tüdejít. Tanakottak, mitēivőük legyenek.*

Nyelvjárásunk nem ismeri az s kapcsoló kötőszót, nem használja az és-t sem, a *hogy*-ot is ritkán. Kedveltebb a *meg*, leggyakoribb az *oszt* kapcsoló kötőszó. Pl. *A vásárom mutogat-tak egy máimot, oszt megnízstem. It van, oszt egyéil. Ez oszt íge! Feküggy le, oszt hālgass. Éim meg az anyósom nem térünk össze. A főüjeddzőü meg méig eggy űr vóut az ótőuba.*

A *mint* hasonlító kötőszó is ritkán hallható. Helyette az *akar* kötőszó használatos, még pedig mindig ebben a rövid magánhangzós formájában. *Oiam piross, akar a róuzsa. Oig hasa van, akar a bírőunak. Oig, akar az annya.*

Néha a *hanem* kötőszó helyett *ha* áll. Pl. *Nem gyerek e, ha kisiǵ. Nem ű vóut ott, ha a menyē. De gyakran áll helyette mert is. Nem szőüke, mēr bárna. Nem szegíny a, mēr gazdag. Nem tóut a, mēr nīmet. Nem jány a, mēr menyecske.*

A *mért* kötőszó magyarázó és okhatározói mellékmondat kötőszavaként is szerepel. Pl. *Síjjetek, mēr vár a teknyőü ruha. Ne tegyítek oda, mēr belejesik a kizsgyerek. Hüába kīrsz, mēr néikik sincs. Ne rīj fījam, mēr veszek éin néiked annál szebbet.* Az okhatározói mondatokban azonban a *mért* kötőszót a legtöbbször megtoldják az *azért*, a *hisz* vagy a *hát* kötőszókkal. Pl. *Elatták a teheneket, mēr azír, hogy nem győüsztik ítetni, tejet mek kereset adott. Mēr azír, hogy éin szegíny vagyok, lehet tisztessíges gūnyám. Éin is csak azír beszílem, mēr hisz mám mīnderki tuggya. Csak magam vagyok a tanū, mēr hát mind odavóutak a vásáro! Kieresztettük ety kicsit, mēr hát úgy nyávog, hogy rettenetes.*

Leggyakoribb kötőszó a *hát*. Legtöbbször csak nyomosító szóul használják, tulajdonképen semmi funkciója nincs. A nép annyira kedveli, hogy már tréfás szólás is keletkezett róla: *A hátnak hasa is van*. Pl. *Ahogy félköttem, hát mán itt löődörgött. Menygyek a kútra, hát kit kell látni! Ein pízír gyöttem, hát te? Bejesteledett, hát lefeküttünk.*

Az *amely*, *ami* kötőszót illetőleg vonatkozó névmást sohasem használja nyelvjárásunk, hanem mindig a személyre mutató *aki* vonatkozó névmást. Pl. *Az a ruha, akkit még ideoanyám vett. Az a kutya az, akki ot szalad. Az a liba, akit a tavasziba tiptünk. Ety se nem jóu kutya, akki elhaggya a gazdáját.*

Gyakran mind az alá-, mind a mellérendelt mondatokból hiányzik a kötőszó. Pl. *Jobb lessz, nem lopod a napot. Aszonygyák, ára nagy esőü vóut. Úgy kivérte a lázz, csuppa víz lett. Úgy mörigelőüdütt, a fene mái megette. Gyere átal icedakára, ne fíjdek egyedül. — Asszq háitya a lovat, esőü lessz. Szípiti magát, mín udvarólni. Hittam, nem gyön. Vigyázz, mekharap! Van kedved, nincs kedved, dóugozzál. Éim meg nem enném, Dani meg eszi.*

Hogy kötőszós mellékmondat áll a *kell*, *lehet*, *szabad* igék mellett a személyragozott főnévi igenév helyett. Pl. *El kell, hogy mennek, ki kell, hogy fizessem, el lehet, hogy monygyam, el szabad, hogy aggyam, meg szabad, hogy egyem.*

Az ilyen szerkezetekből gyakran elmarad a *hogy* kötőszó: *él kél mennek, ki kél fizessem, el lehet monygyam, meg szabad nízsem stb.*

Jellemzi nyelvjárásunkat nemcsak egyes szavaknak, hanem egész mondatoknak az elhagyása is egy-egy hosszabb gondolatsorból a nélkül, hogy az értelem csorbat szenvedne.

A mondatkihagyás gyakori formája, hogy a mellékmondat ki van téve, a főmondat pedig hiányzik. Pl. *Akar a háta megéi hánnya, akar megeszi*, (mindegy.) *Ha otlettél vóuna* (láttad vóuna) *micsoda látván vóut ott! Kírem szípe, ha meg nem séirteném*, (azzal, hogy megkérdem) *mibe került ez a szíp zsebóura? Elkerüld aszt a legínt, jóut mondok, mēr* (ha nem) *letöröm a derekad! Tán lakóud van* (s az az oka), *hogy mindig bekötöd a fejed?*

A választó kérdőmondatoknak gyakori az a kihagyásos formája, amelyben főmondatul azt lehet hozzáérteni: *nem tudom*. Pl. *Attúl kapott valami nígy-i vagy öt pergőüt. (nem tudom.) Magam is láttam, kéjccer-i vagy háromszór. (nem tudom.)*

Az olyan következményes mondatok, amelyek gyakori használatuk következtében már csak formaszerűekké váltak, egészen el szoktak maradni. Pl. *Úgy szeretlek, hogy! Úgy megíjjettem, hogy! Úgy bémúl, hogy!*

Ritkán találunk példát arra is, hogy a főmondat mellől hiányzik a mellékmondat. Pl. *Eccêr mâi* (megtörtint) *hogy agyonütöttik! Panaszolta, ű nem tuggya* (miért van az), *de mân napok óta a mekhóutt annyával álmodik.*

Jellemzi nyelvjárásunkat az átszövődés, vagyis az a jelenség, hogy a főmondat és a mellékmondat nem tagolódik el egymástól, hanem egymásba szövődik. Az ilyen összetett mondat a mellékmondat bizonyos részével kezdődik, utána következik a főmondat és ezt követi a mellékmondat többi része a kapcsolószóval. Az átszövődésre számtalan példa van Mezőberény nyelvében is. Pl. *Nem láttam éjn hajja semmit! Aszt az üreget meg jóy lessz, ha leteszed. Tenéiked nem bolq, hogy odaggya. Éjn is úty vóút, hogy elútazok. Ez a büdös kőjök ne aggy Űriste, hoty nyuktom maranna. Ezen óután embêr legyúik, akki kifog. Ez a kelekóutya nincs ojan nap, hogy el ne hagyna valamit. Ez a bolq mos hajja szegi, hoty ellopták a kabáttját.*

A főmondat egy része kezdi, a mellékmondat alanya folytatja, azután ismét a főmondat többi hiányzó része következik, végül a mellékmondat másik fele kapcsolódik egymásba az ilyen mondatokban: *Mám meg az ostór fene tuggya hum van! Mos meg Pista nem tudom hum marad!*

A főmondat és mellékmondat összeszövődése folytán néha két alany kerül egymás mellé. Pl. *Az órvasság, Isten tuggya, használ-i.*

Hogyan jutott ez első katona a mennyországba.

(Népmese.)

Hum vóút, hun nem vóút, vóút eccêr ety katona. Ez a katona addig szógálta a császárt, hogy a hárminckéjt fogábúl csak itt-ott maratt eggy. Mindet beléitörte a próufumba. Hát ű eccêresak megúnta eszt a cifra nyomorúságot, oszt aszt gondolta magába, hogy ű bizom mekszözik katonájéjiktúl. Úgy is tett. Ety szíp hóúdvilágos íccaka, uzsgyi, nekivágott a világnak. Nem is vettik éjszre.

Hát ahogy a város szílire írt, a búzaföldeken madár-íjjesztőüket látott. Leszette rúllók a tóúdot-fóúdot kabátot, rossz kalapot, oszt a magamagájéit, az ű katonagúnyáját tette a hejjökre, így indúlt útnak. Ahogy ment, mendegéilt, eccêresak egy nagy érdőűbe írt, de ojan nagy érdőűbe, hogy annak se víge nem vóút, se hossza. Jóú darabja kőúdörgot mân szegíny, de méjg mindíg nem tanálkozott senki fíjával, útyhogy el is fáratt. Meg osztá ráj is esteledett vóút az üdőű, oszt gondolta magába, jóú vóúna valahum mekhálalni íccakára. Ahogy így

déjtázik, meglát egy nagy tűügyfát, akkinek egészen kórhatt vóut a belseje, oszt abba húsztá meg magát.

Másnap megin útnak indúlt, de mán elfogyott az enni-valóúja, meg a dohánnya is, oszt nagyon éihes lett. Hármad nap mán vereset-zőüdet látott az éihésiktől. Mit tehetett vóna mást szegí, előüvette a bugylibieskáját, avvál kiásta a zőüd gyökereket a főüdből, oszt azon tengőüdütt. Nagy keserúsígbé vóut, mikór megált előütte ety kúdús.

— Aggy, amit az Isten adott! Ne fi, mekhálálom. Jóú téít hejjéíbe jóút várí!

— Ugyam mit várhatnéík éín ety kúdústúl? Gondóltá magába a katona, de ha mán ennyire vá, hát nesze íť vá három peníszes karáícárom, bóldogúí véíle, mēr éín úťy se tunnéík véílle micsínálni.

Évvél a kúdús eltúnt, mintha a főüd nyélte vóna él, a katona péíg ment tovább az érđőübe. Másnap megin összetanálkozott a katona a kúdússal, de mán akkorára ojan éihés vóut, hogy allig látott.

— Na, fíjam mit kívánsz? — Jóú tettedír jóút várí! — szóúlt a kúdús. Ugyam mit tuthat segíteni ráítam ety kúdús, monta magába a katona.

— De, ha ojan nagyon akársz segíteni ráítam, hát megmondóm. Ety cipóú, ety sunka, ety kuladzs bór, meg eggy ojam pípa, amméík mindíg füstőjjík, ez vóna a kívánságóm.

— Úgy lessz, ahogy kívánod! Évvél a kúdús ety szempilantás alatt éltúnt.

A katona mek csak ámúlt-bámúlt, mikór kisvártatva, élkesztek a gajjak recsegní, ropogní, oszt lejesík eléíbe a cipóú, a sunka, a kuladzs bór, meg ety takaros kis pípa; de füstólt ám! Megörúlt a katona, félkapkotta, él kezdett falatozni derekason. Mikór jóúlakott, száíába vette a pípát, megníszte jóú szelel-i, oszt tovább bandukólt.

Egíssze rájesteledet mán, mikór mekpilantott ety kis lam-pavilágot. Odamegye, hát Uram Istem, mit látott? Tizenkéít őrdög úldögéílt ety túsű körül. Bátor embēr vóut a katona, hát oda ís ment hozzáíok.

— Aggyon Isten jóüestéít! — köszönt néíkík.

— Íppeg tíged vártuűk! — feleltík az őrdögök. Oszt felugráltak, körülvettík a katonát, előüfokták, érrabolták az enni-valóúját, jóú élkentík, mekkötősztk, oszt othatták. Szegín katona aszítte, víge lessz.

Úťy háínáltáít, mán pírkatt vóut, eléíbe ál a kúdús.

— Úgy-i mit montam? Jóú téít hejjéíbe jóút várí! Kíóúttá a maddzagokat, amívél az őrdögök mekkötősztk, oszt megbísz-tatta, hogy csak kívánnyon úűfent akárműť, tejjesedik. A katona megin csak a cipóút, sunkát, meg a pípát kívánta. De kí-vánt méíg a teteíbe egy búńkőűűs botot ís.

Ahogy így mēnt, mēndegállt, egy ojan órszágba irt, ahú seticesig vóút mindig. Ahogy botórkál ott a setítbe, eccēresak susogást hallott. Attúl tártott, hogy tám mám megin az őrdögök settenkednek utánna, hát kirántotta a bünkőűzs botot, oszt parancsólta: üzsd, vágd, nem apád! De hát nem az őrdögök vóútak, hanem annak a setít órszágnak a csőűssze, mēr azír, hogy őűrzeni kellett a tólvajoktól. Rimánkodott a csőűsz, ne bāncsa. Ere a katona osztán hát visszaparancsólta a botot: fúr-kőűzs bot elíg! Evvél a szóúvál. Oútán szóúba ereszkedett a csőűsszel, akki élmonta, hogy ebbe az órszágba, a kirái palotájba a zórdögök minden áldott este egyűtt szoktak vacsorálni. Kősztök vam maga Bēlzebúb is, akki péig az őrdögök kirája.

— Ippeg ezekkel szeretnék éjn tanálkozni! — monta a katona.

A csőűsz odavezette a palotáho, a tērmet is megmutatta, améjkbe ety szíp hosszú asztál mellett, mán ot vóút sóriába az őrdögök széjkje, az asztalom meg a tányír, villa, kéjs, de még asztálkendőű is ám, oda vóút kiszítve szípe, urasq. A katona odaűlt Bēlzebúb hejjire, oszt a sunka zsírjábúl, meg a gatyája szárjábúl gyērtát csinált, meggyútotta, megvacsorált, oútán várta az őrdögöket.

Mikor osztá úgy iféjltájt hallotta, hogy na mos mán gyōnek az őrdögök, vóút ojan okos, hogy élfúta a gyērtát, hogy az őrdögök ne vegyík űtet éjszre. Csakugyan az őrdögök gyōtek előű, mindegyik élfoglálta az asztálnál a hejjit, csak ippem Bēlzebúb nem tudott leűlni.

— Fogiatok meg eszt a fīrget, húzzátok nyársra, jóű lessz vacsorára! — kijátotta.

— Micsodá! Hogy mám méjk te akārsz engem nyársra húzni! Avvål előű a botot, űzsd, vágd, nem apád! — kijátotta a katona is. Az őrdögök acsārkottak, jājgatva, átkozóúdvā menekűlt, méjk mēre látott. Bēlzebúbnak a bünkőűzs bot mint ki-vērt a fogát. Istenkedett is néjki, hogy haggyom fel a verīssel, sose nem láttyák űket többet ebbe az órszágba. Űgy is lett. Mihencs az őrdögök kitakarottak az órszágbúl, ecceribe vilāgosság lett ebbe a setít órszágba.

A kirái se feléjkezett ám meg a katonárúl, mēr azír, hogy ű kirái vóút. Magáho hívatta, oszt hálábúl, amír az őrdögöket kikērgette az órszágbúl, néjki akārtā adni az egyyetlen szíp-síges jányát, a kirájkisasszont. De a katonának nem kellett a kirájkisasszq, péig oja szíp vóút, hogy nem vóút annak párja messzi főűdōn. A jány hejjett ikābb egy zsacsqőű arampīst fogadott el a kirájtúl. Asz gondóлта, az arannak se nem sok hasznát veszi, hazaviszi az idesannyának, űgyis rīg vóút, mikor utóűjára látta.

Elindult hát hazafeléj Piripőűcsra, mēr azír, hogy oda-

valóu születisű vóut. Nagy-nagy soká oda is írt. Ahogy ment vóut befeléi a faluba, hát hozzászegőődött száz bírka. Kérgette vóuna úket, de nem tágitottak mellőüle. Keresi a szülei házát, de senki se tutta megmonni, hogy méik is vóut hát az üvéikéi. Nagy elkeseredve ippe vissza akárt fordúlui, mikor tanálkozott egy kúdussal. A kúdus látta, hogy a katona miye szomorú, oszt meksájnálta. Kérdi tülle, hogy a lelki üdvössíget szeretnéi-i?

— Szeretnéim. — Felélte a katona, mēr úgy él vóut kám-picsorodva, hogy ílni se vóut kedve.

A kúdus eléibb élmēt a mennyórszágba mekkéjrdeni, hogy a katonát befogaggyák-i? Szem Péjter aszonta, hogy a száz bírkát befogaggyák, de a katonát nem.

— Jóu, hát akkor legalább a juhaimat eresszík be, ha engem nem is! — rimánkodott a katona.

A juhokat ére be is eresztetik, de ahogy mentek vóut szí-pem befeléi a mennyórszág kapuián, a katona hírtelem bele-ragóndzott az utólsóu bárú fárkába, am meg berántotta a mennyórszágba. Így jutott az elsőü katona a mennyórszágba, ahum méig most is boldogan íl.

Tájszógyűjtemény.*

abáigat: 'zavar, zaklat'

abaléi*: 'az a lé, amibe a hurkát, sajtot főzik'

abál ~ abáról: 'forráz' *megelőző, a néző szót, vagy*

abrics*: 'vaskarika' *boros hordón*

abriktól*: 'megver, elpáhol'

acsârkodik*: 'nagyon sír' *sivalkodik*

acsít: 'jajgatva sír, sivalkodik'

agyabuggyál: 'ver, páhol' *utál, szorít*

ágyarog: 'bántóan, bossantóan nevet'

agyârkodik: 'ripakodik, förmed'

agyusztál*: '1. javít 2. elver'

âinâroz: 'becéz, kényeztet'

akâr*: 'akár'. Pl. *Akâr hiszed, akâr nem, így vóut.*

akaróudzik: 'kedvére van'

akna ~ akona: 'dugó'

akurátus: 'pontos'

alamuszi: 'ravasz'

âlmârium*: 'ajtós, polecal ellátott szekrény'

âlpâri: 'silány, közönséges'

amára*: 'amarra'

anyalevéil: 'hashajtónak használt növény'

* A csillaggal jelöltek még nincsenek meg a Szinnyei-féle Magyar Tájszótárban.

anyányi*: 'anyja nagyságú' *memént mint an anyja*
anygyalbögyörő*: 'krumplis metélt' *metélt jagyler*

arasz: 'arasz' *arasz*
acat ~ aszat: 'ördögszekér'

ásingózik: 'sóvárogva néz valamire', *nézve nélsunt*

ágás*: 1. 'téglaalapalakú földdarab rendszerint virágültetésre.
 2' lóval való nyomtatáskor a körben lefektetett búzakévék'

ájvéikol*: 'jaigat, óbégat' Pl. *Mit ájvéikolsz, mikor senki se*
bánt?

ájér: 'levegő'

akácfa ~ ágácfa*: 'akácfa'

ákumbákum*: 'kusza, olvashatatlan írás.' Pl. *Nem tudok éin*
ien ákumbákum írást.

állkapca: 'állkapocs'

álomszuszék: 'álmos természetű ember'

átajjába: 'summásan, összegben' *átajjába avatol*

ántil: 'káromkodás'

ápertéjn: 'nyíltan, kereken, vastagon.' Pl. *Ne kerülgezd, mint*
maeska a fóruu tálat, hanem mont ki ápertéjn!

ápre*: 'durván, erősen'. Pl. *Ne beszíj te mindig ojan ápre, mēr*
** még megjáród!* *ápre nykodik remesedik*

árpáirőükörte*: 'korai körte'

babázik: 'gyereke születik'

babra: 'aprólékos, finom'

babrál: 'vesződve, nehezen készít'. Pl. *Annyit babrál véille,*
mékse hallad semmire. *babr: pira kelesen*

bábú*: 'baba' *bábú: bábú* ** mérsólt mérsólt*

bagózik*: 1. 'pipaüledéket szopogat,' 2. 'lassan dolgozik'. Pl. *Ne*
bagózz, hanem igyekezz! 3. 'figyel, ügyel'. Pl. *Idebagózz,*
ient még nem láttál! *r. ouier tég*

bagóuleső*: 'száj'. Pl. *Fog be a bagóulesőidet, mik szípe vagy!*

bajos: 'nehéz'. Pl. *Bajos dolog az ijenkor, mán kisőü vg.*

bakafántos: 'akadékoskodó'

bakó*: 'vászontarisznya', *gyerekek bábók*

baktat: 'ballag'

bandukól: 'mendégél, kényelmesen ballag' *bandukól: bandukól*

bari*: 'bárány'

bárcsi*: 'ragadós növénytermés' *bárcsi: bárcsi*

barica*: 'mellékutca' *amonyel gnyere*

barkácsol: 'összeró, összeüt'. Pl. *Odale van a kërbe, barkácsolja*
a kerítist.

batyú: 'kendőbe kötött csomag'

bazsajog: 'mosolyog'

beállit*: 1. 'váratlanul belép', 2. 'berúg' *beállit: beállit*

bércencei szilva*: 'besztercei szilva' *bércencei szilva: bércencei szilva*

becsméil*: 'becsmérel' *becsméil: becsméil*

becsudálkozik*: 'berúg'

imeregésre és ivásra hozdalt kiselt
edény. *" két - három bábóval em*
holta előbbeni aszult

begyeskedik: 'büszkélkedik'

*behemóút**: 'nagytestű, lomha'

*bekoszolódik**: 'bepiszkolódik'

*behuppad**: 'besüllyed'

*belakik**: jól lakik, sokat eszik. Pl. *Úgy belaktam, mint a két-fenekű dob.*

*belekotyog**: 'beleszól'

belezna: 'szövési hiba'

*belléír**: 'aki a disznóölést lebonyolítja'

*benfites**: 'tudja a dörgést'

*bemádgál**: 'beken, bemázol'. Pl. *babrájjátok, mēr bemádgálódik!*

bérhel: 'szétszór, zilál'. Pl. *A kisházba tettem a cihát, ne bérhejjen itt.*

bérzenkedik: 1. 'sivalkodik.' 2. 'veszekedik.'

*belecsimpáigóúdzik**: 'erősen belekapaszkodik'

*beletapicgól**: 'beletapos'

*bikateknyőű**: 'kagyló'

*béjkióú**: 'nyúg a ló lábán'. Pl. *„Béjkióút tettem kesői lovam lábára...”* (Népdal.)

béjles: 'rétes'

*béjlfá**: 'a járom része'

*bibi**: 'fájós pont'

bibircsóúk: 'szemölcs'

biceg: 'sántít'

bicsaklik: 'ficamodik'

*bidereg**: 'a rázkodó tárgy bizonyos rezgő hangot ad.'

*biggyeszt**: 'elhúzza a száját'

bika: 'a cséplőgép kazánja'

bikfic: 'tréfás megszólítás'. Pl. *Hogy vagy bikfic?*

*billangóú**: 'szőlőfürt'

*biléjta**: 'belépőjegy, menetjegy'

*bili**: 'éjjeli edény'

*binderget**: 'az ujja közt sodor'

birbitéil: 'vesződik, babrál'. Pl. *Elbirbitéil véille ety féjlnapot is.*

biridzgéil: 'piszkál'

bitarngól: 'csavarog'. Pl. *Hum bitarngóltál egísz állóú nap?*

bizgat: 'piszkál'

bizonyoz: 'állít, erősít'

bizsereg: 'sajog, fáj'. Pl. *Bizsereg a foga, azír nem ehetnéik.*

bodag: 1. 'sületlen kenyér, 2. teknő alji lisztből készült pogácsa.

bodon: 'plébából készült zsíros bődön'

bog: 'csomó a kötélén'

bogias: 'borzas, kócos, fésületlen'. Pl. *Jobb lesz, ha bekötöd azt a bogias feidet, oszt nem löüddöröksz itt az ítél körül!*

*bohókás**: 'bolondos'

bólha: 'nehéz nyomtatófa a kender dörzsölésénél'

→ *bolond a pl. stl.*

bolonkocsi: 'tengelyre szerelt két vendégoldalból készült eszkoza a boglyák behordására'

bomlik: 'bolondul'

boncos: 'kócos'

borítóu: 'fűzfavesszőből font kúpalakú nagy kosár a kotlós csir-
kék letakarására'

boronál ~ baronál: 'összehoz, rábeszél'. Pl. *Sára néini baronálta
úket össze, különben sose lettek vóna ety pár.*

botórkázik: 'meg-megbotolva, tapogatva megy'. Pl. *Hová botór-
kász ebbe a csúszós údöübe?*

botos: 'téli meleg, nagy esizma'

bőügőü: 'nagy gereblye'

bőügőümasina*: 'folyton síró kisgyerek'

budi: 'árnyékszék'

bugyborikól: 'buborékot vet a víz sznién'. Pl. *Bugyborikól az
esőü, még mamma úibül esni fog.*

bugylibicska: 'fanyelű bicska'

bugyog: 'a bő ruha ráncot, fodrot vet'

bugyogóu: 'nadrág'

bugyolál*: 'pólyál, takargat'. Pl. *Ügy bebugyolájja magát, az
óura is allig láccik.*

buksza*: 'pénztárca'

buszma: 'mulya, mafla'

butykos*: 'fonott üveg'

búvalbélült*: 'bánatos, szomorú'

büregéir*: 'denevér'

bümközszbot*: 'furkós, bunkósbot'

cafat: 1. 'elhasított ruharész, 2. rossz nő'

caflat: 'sárban csatangol, gázol'. Pl. *Egész nap kin caflat, péig
semmi dóuga nincs ebbe az esőübe.*

cafrang: 'a ruháról lecsüngő dísz'

cáiha*: 'rossz nő'

cakkumpakk: 'összesen'. Pl. *Mire odaírtam, mán cakkumpakk
rendbe vóutak.*

canga: 'naplopó'

céjcoü: 'nagy hű-hó'

cibere: 1. 'félig főtt lekvár, 2. meggyfőzelék'

cigánkodik: 'orcátlanul kér'. *Éntülem cigánkothacc ameddig
akársz, útyse adom oda.*

ciha: 'vánkoshuzat'

cihelőüdik: 'készülődik'. *Eggy óurája cihelőüdik, de még mos
sincs kász.*

cingár: 'vékony, vézna'

cinke*: 1. Meise, 2. veres orr. Pl. *Cinkéit fogott az óura.*

cipél: 'nehéz dolgot visz'

ciróuka-moróuka*: 'gyermekjáték'

condra: 'szajha'

cók-mók: 'holmi'

cuci*: 'szópóka'

curikk!*: 'hátra!'

csáyla: 'legörbült, lehajlott'. Pl. Csáyla szárvvú tehén.

család: 1. 'Familie, 2. gyermek.' Pl. Derék család. Sok csalággya van.

csapás: 'gyalogút'

csapós: 'szinig van'. Nem szeretem az oia gazdasszont, akki csapósam míri még a szílvát is.

csasztat*: 'menés közben húzza a talpát'

csatlás: 'a szekér azon része, ahol a vasvillát tartják'

csatora*: 'lárma, zaj'

csatorál: 'hangosan beszél, lármázik'. Pl. Nem tudom, kik azok, de mán rig óta itt csatorálnak a sárkon.

csatorászik*: 'nevetgél, nagy hangon van'

csámcsog: 'évs közben cs-cs hangot ad'

csáréi*: 'féloldalas'. Pl. Csáréin horgya a kalapiát.

császárszakál*: 'császárkorona' * csese keze: aprókezes

csemcseg*: 1. csámcsog

csentre-bentre*: 'apró porcellán díszedényke'

cserepesedik: 'megrepedezik'. Pl. Kicserepesedik a szája szíle.

csesztet*: 'érint, súrol'

csicsás*: 'szép, díszes'

csicsís*: 'altató szó'

csigêr*: 'savanyú bor'

csihól: 'szikráztat'

csihi-puhi*: 'a verés hangutánzó szava'

csík: 'hosszú, kerekre sodort tészta'. Pl. Karácsq szombattyán mákos csíkot főüzünk.

csikarás*: 'hasgörcs'

csimbókos*: 'gubancos, összekuszált'

csintalan: 'élénk, haszontalan' Pl. Nagyon csintalany gyerek.

csipás*: 1. 'folyós szemű, 2. sértő szó'

csipkeróuzsa: 'vadrózsa'

csiri-csári: 'mindenfélé, szedett-vedett népség'

csípi-csókpa*: 'gyermekjáték'

csócsa*: 'összerágtott étel, amivel az anya a gyermekét saját szájából eteti'

csócsál*: 'eszik'

csokány: 'kocsány'

csórda: 'gulya'

csoszog: 'húzza a lábát'

csökönyös: 'makacs, keményfejű'

csöürege*: 'zsírban sült sütemény'

csörmelik: 'a kukorica leveleinek törmeléke'

csörmöj: 'sült hús v. sült tészta hulladék'

Telcsülmül

(villára adja)

Gyomron csülmül fel

intellektuális és hasonlatos
len blyok

csese keze: aprókezes
cifraszög, tollszög, jellemből

*cserepesedik: meghajlik, cserepesedik: meghajlik
csese keze: aprókezes
cserepesedik: meghajlik

pl. apró keze: aprókezes
metett, tiszta stb.

cserepesedik: meghajlik
cserepesedik: meghajlik

*csokány: kocsány
csokány: kocsány

csokány: kocsány
csokány: kocsány

csokány: kocsány
csokány: kocsány

csokány: kocsány
csokány: kocsány

csokány: kocsány
csokány: kocsány

csokány: kocsány
csokány: kocsány

csokány: kocsány
csokány: kocsány

csucsúigat: 'dédelget'. Pl. *Mics csucsúigatod egisz nap aszt a gyereket, nem jobb az avvál!*

csúnya gusztusú*: 'rossz természetű'. Pl. *Nem lehet avvál ki-jönni, csúnya gusztussa van nagygy!*

csúrgóy*: 'eresz alja'

csúszkól*: 1. 'koptat, nyú, 2. köpetet síkál'

csutak: 'maroknyi szalmacsomó a ló tisztításához'

csutka: 1. 'kukoricaszár, 2. amiről lemorzsolják a tengerit'

csutkatű*: 'a csutka azon része, ami szárvágáskor ottmarad a földben'

dandária*: 'fő ideje valaminek'

dara: 1. 'Gries, 2. sűrű, apró hó'

debella: 'idomtalan, nagytestű'

dérce: 'korpás liszt'

*derík: 'testes, erős'. Pl. *Éjn is üsmértem, nagy, derík asszq róút.*

*dilebíd: 'ebéd' *dib-dsl → drit-darab, honowb*

déjtázik*: 'habozik'. Pl. *Ne soká déjtázz, vagy gyere, vagy ne!*

didi*: 'mell'

dikiesél: 'nehezen vág'

dilis: 'nem egészen normális'. Pl. *Ara acc te valamit, dilis a!*

dohog: 'magában mérgeződik'

dongóy: 'méh és minden zzz hangot adó repülő bogár'

dora*: 'kövér, testes'

dosztyig: 'elegendő mennyiség'. Pl. *Van elig, ehecc dosztyig.*

döglöüdik*: 'henyél, alszik'. Pl. *Egisz nap döglöüdik.*

dörgöl: 'ken, dörzsöl'

drabális*: 'jól megtermett, tenyeres-talpas'

dudva: 'gaz, gyom'

dufla: 'dupla'

dugig*: 'zsúfolásig van'

duhájkodik: 'széles jó kedve van, mulat'

dukál: 'illik'

dundi: 'kövér'

durha*: 'köpet'

duruzsól: 'érthetetlenül beszél'

duskál: 'válogat'

dübög*: 'a lábával ütöget'

ecceribe*: 'hirtelen'

ecs*: 'öcs'

ehitöüzik: 'evés után egy kicsit pihen'. Pl. *Hagy bikibe, ehitöü-zök ety kicsit!*

ekhóy*: 'gyékényernyő a kocsi felett'

elagyál*: 'megver'

elanyátlanodik*: 'elhagyja magát'

élbêrhel: 'ellop'. Pl. *A szomszíggyok bêrhêlte el a tyúkot.*

élcsapia a hasát*: 'hasmenése van'

a eldângál*: 'jól elver'. Pl. *Idesapám eldânglálta a cigánt.*

élcsesz*: 'elront. Pl. Addig babrálta, míg élcseszte a hémőnikáját.

élgáncsól*: 'megszól'

élhegedül*: 'elver'

elliferál*: 'elad, elárúsít'. Pl. Elliferálta az apja főügyit.

ellenkezik: 'ingereI, bosszant'

élmismásól*: 'elsimít'. Pl. Nem tudódott ki, mēr élmismásólták a dőugot.

élnáspágól*: 'elver'

elsínkóyfál*: 'elcsen, ellop'

élszonytyolodik: 'elszomorodik, kedvét veszti'

eloro*: 'ellop'

élveresedik*: 'elpirul'

előühasi: 'először lesz borja'

embér: 'férfi'

engedelem*: 'bocsánat'

előüte: 'agyagajtól a kemence elzárására'

érköücsös: 'akaratos, makacs'. Pl. Beszülhecc te ennek, fene

érköücsös ember ez!

eszkából: 'tákol, ró'

éigimeszelőü: 'magas, horihorgas'

éihül*: 'megéhezik'. Pl. Mikor eszüňk, megéihültem má.

facsár: 'csavar'

fagyosszent*: 'fázós ember'

fajankóü*: 'ügyefogyott, ügyetlen'

fakutya: 'csizmahúzó szerszám'

fálcos*: 'redős, rosszul kalapált élü'

fárda: 'ferde'

fárkasórdítóü hideg*: 'nagyon hideg'

fárta!*: 'fordulj! felszólítás a tehénnek'

faszari: 'zsugori'

fás*: 'vás'

*fáskodik: 'makacsul megköti magát az alkudott árán'

feür eseléd*: 'asszonyféle'

félcsattan*: 'ok nélkül dühbe gurul'

félfortyan*: 'felmérgelődik'

félhány*: 'szemére vet'

félképél*: 'felpofoz'

félhéirc*: 'a szekér fellépő vasa'

fenkü: 'kaszakó'

feslik*: 'elválik'

féldér*: 'rugós ülés'

félszér*: 'tetővel ellátott szín'

figurázik*: 'tréfázik'

fiketőü: 'fejköti'

fijál*: 'fiadzik'

fijóukoz*: 'a kukorica fattyúit levágja'

*fellepés: női név

Aranyoson volt, gyorsan táncol,
ane mondja: Jaj, de fellepés.

vegyes

vegyes

*encsem - kencsem: gemmelével
redes, de a dőlés
ben a dőlés

*cselés, böles ember:

nagyon tozult,

*fara a kezével:

amikor a kezével

megkeresik, a kicsi

redes, a dőlés

ért neked

A kezével és mind

vegyes is egy neked

Sítes kőlen a tén

hicsucosodott

vegyes is farsal

neked

- firtat*: 'puhatolózik, kémlel'. Pl. *Hiába kérteltem, addig firtatta, míg kibeszültem.*
- fitet*: 'keres, kutat'. Pl. *Mit fitecc ott a láda fiijába?*
- fitying*: 'kis mennyiségű pénz'. Pl. *Nem ír ety fityinget se.*
- fityőü**: 'fejkötő'
- fonája**: 'fordított fele'
- forgóu*: 'a vetés széle, ahol szántáskor megfordulnak'
- fórmán**: '-módra, -meddig'. Pl. *Úty félílgfórmán megitta.*
- főübiróu**: 'főszolgabíró'
- fura*: 'furcsa'
- furkóu*: 'erős, vaskos bot'
- fuserál ~ fucserál*: 'elront'
- fürt*: 'folyton, örökösen'
- fürtomfürt*: 'mindig, szakadatlan'. Pl. *Hogyne ünná meg az embêr, mikôr fürtomfürt aszt háitogattya.*
- * *füllik**: 'nincs kedve'. Pl. *Nem füllik hozzá a foga.*
- fűül falóu fa**: 'fejfa' *fürminder*: *piszledie, kényes*
- gacsos**: 'csámpás'
- gamóu**: 'kampóu'
- gángos*: 'büszke' *galila*: *zár*
- gácsér*: 'hím lúd'
- gándzsoskodik**: 'mindenáron hibát keres' *de napot gárlott amôl*
- gebbed*: 'meghal, kidől'. Pl. *Oiam meleg vam, mái meggebbea az embêr!* *elrontotta a jobbat a vártat*
- gereben**: 'szegekkel átvert deszkalap, amin a kendert fésülik'
- gezemice*: 'giz-gaz'
- gírhes*: 'beteges, gyenge'
- gírizdes*: 'rovátkált'
- gomoja*: 'juhtejből készült sajt'
- góvral*: 'dobál'. Pl. *Addig góvraltok, míg betöritek az ablakot!*
- góvréi*: 'szellős, léckerítéses kis épület a kukorica számára'
- gőrcsös**: 'csomós'. Pl. *Gőrcsös a lába.* *húsvétkor*
- gőrhe*: 'kukoricaliszból készült pogácsa'
- gőthös*: 'betegeskedő'. Pl. *Mekfásztam, oszt egisz nyárg gőthös vóutam!*
- gőüzös*: 'vonat'
- gubancolóúdik*: 'összebogozódik'
- guga*: 'fűtőmirigy-daganat' *gunnyent*: *füst!*
- guzsái*: 'gyalogrokka'
- gúnya*: 'ruhanemű'
- gürguja*: 'orsó, cséve'
- gürcöl*: 'erősen dolgozik, fárad'
- gyatra ~ gyetra*: 'hitvány, silány'
- gyerek*: 'fiú'. Pl. *Nem gyerek a, mêr kisiány.*
- gyêrkőü**: 'tizenötéves forma gyerek'
- habâr**: 'rántás helyett tej és liszt habarékkal készít ételt'
- habda*: 'nagy, bő lábbeli'

* hondalundol, hendelundol:
erőnaboskodik, mekszkodik

37

habókyos: 'bolondos, szeszélyes'

hacacaréj: 'tarka, díszes'

hacuka: 'könnyű kis kötött kabátka'

háikurász: 'kerget, hajt'

* hancúrozik: 'ugrál, játszik'

hapiáskodik*: 'kötekedik'

harácsol*: 'nem tisztességes úton szerez'

hamv*: 'a lámpabél hamva'

háborog: 'veszekedik'. Pl. *Eín nem háborognéik a gyerek vígett, am mám bisztos.*

háborúság*: 'veszekedés'. Pl. *Nem akart ű háborúságot, csak azír szólt, hoty tuggyák.*

háromláb: 'háromlábú vasállvány, amin a szabad-tűzhelyen főznek'

hebe-húrgya: 'szeles, kapkodó'

heftikás*: 'tüdőbajos'

* hempereg: 'földön fekve gurul'. Pl. *Úty kiváglak, hoty hatot hempereksz.*

hêrgel: 'bosszant, mérgel'. Pl. *Ne hêrgejjitek aszt a kutyát, mêr mekharap!*

hêrmányos*: 'szeles, bolondos'

herőűce: 'zsírban sült tészta'

héi!*: 'megszólító szó'. Pl. *Hogy vagy, héi!*

hibás: 'tökéletlen eszű'

hídlás: 'az istálló lepadlózott része a lovak alatt. Alatta a gödör van, amibe a trágyalé folyik!'

hikál*: 'csodálkozik'

hilinta*: 'hintá'

hírel: 'híresztel'. Pl. *Azt hírelik menyasszó vagy.*

hóybórtos: 'tökéletlen eszű'

hóuk: 'a fej teteje'. Pl. *Hóukom váglak!*

* hombár: 'deszkaalkotmány, amiben a gabonát tartják'

hőübördős: 'bolond'. *husszullom a nőnyát: homiúol*

hőüs: 'nagy legény'. Pl. *Na te naty hőüs, mégis itthum marattál?*

hőüsködik*: 'legénykedik'. Pl. *Csak ne hőüskögyy, mêr le tanálsz esni!*

husáng: 'hosszú, vastag bot'

húz: 1. 'zieht, 2. hasonlít'. Pl. *Ikább az apjáho húz.*

hümmög: 'motyog, érthetetlenül beszél'

ibrik: 'nagyobbfajta csupor'

ides*: 'édesanya'

* incsêlkedik: 'ingerkedik, kötekedik'

ipár: 'szorgalmas'. Pl. *Nagyon ipár embêr.*

iromba: 'tarkás, szürke, kendermagos tyúk'

istenkedik: 'rimánkodik, könnyörög'

* instrol: 'szepen áll'

a lenéből, lörken előszörrel

'hírem' not u he lettentli

iszékodik: 'csúszkál a jégen'

íszkól: 'szalad'

ítület üdöő: 'vihar'

ízik: 'kukoricaszár levelek nélkül'

ízikél: 'kévébe köti a lerágott kukoricaszárakat'. Pl. (*Hun van idesanyád?*) *Izikel az óulba.*

jêrke: 'félèves-egyèves birka'

*jóbbadán**: 'többsnyire'

*jovall**: 'javasol, tanácsol'

kacabâika: 'rossz, lompos felsőruha'

kacat: 'ringy-rongy'

*kacsáz**: 'csámpásan jár'

kacska: 'félkezű, meredt karú'

kacsól: 'fattyúhajtásokat nyes'

*kacsmarít**: 'ellop, eltulajdonít' Pl. *Addig húzza, hallasztja a dőugot, míg élkacsmarittyák tülle aszt a kis öröksíget.*

*kafircól**: 'jön-megy, mászkál'. *Ahun kafircól ni, Hármatijéik előütt.*

*kaftár**: 'kaptár'

káhól: 'köhög'

*kajabál**: 'kiált, kiáltoz'

*kaját**: 'kiált'

kâjsza: 'ferde, görbe'. Pl. *Kâjsza a cüpöüd sârka.*

kâitat: 'baktat'

kalamâika: 'nagy eset, nagy hú-hó'

kalamól: 'nyúlkálva keresgél'

*kalandár**: 'kalendárium'

*kaláris**: 'színes üveggyöngy'

kallanytyú: 'a fazár rábillentője'

*kanapéj**: 'karos, támlás fapad'

kancsi: 'bandzsi, kancsal'

kanta: 'vízhordó pléhedény'

*kantus**: 'könnyű egyberuha'

*kapafog**: 'széles, nagy fog'

*kapârcs**: 'kis kézi kapa'

kapitámvíz: 'az asztal mellé készített hordó víz'

kaptás: 'dagadt bokájú ló'

kârcos: 'csipős, karcolós'. Pl. *Kârcos bór.*

karimâskása: 'tejjel leöntött kása'

karisztól: 'cél nélkül jön-megy'. Pl. *Nincs annak dőuga, örököső karisztól, hun êre, hun âra.*

*karóu**: 'magas növésű lány'

kas: 'kétfülű kosár'

kaska: 'fedeles karkosárka'

*kasmatól**: 'keres, kutat'. Pl. *Hijába kasmatólsz, útyse tanádlod meg!*

kastos: 'sáros, összefröcskölt'. *Hun jártál, csupa kastos vagy!*

kastól: 'vízben, sárban jár'

kaszás: 'aratómunkás, aki a rendet vágja'

kaszli ~ kasznyi: 'fiókos szekrény'

kasztról: 'vaslábos'

kákabéilű: 'kisétű'. Pl. *Nem hiába sovág, kákabéilű nagyon.*

kákóú: 'V alakú fa, amire a szalonnát stb. akasztják'

kántál: 'énekben versel'

kárád: 'a tyúk énekel'

*káricsól**: 'kár-kár hangot ad a tyúk'

kázmálóúik: 'lassan készülődik' Pl. *Ne kázmolóúgy ojan soká, mer elkísűnk.*

kátyú: 'vízzel telt gödör'

kecmereg: 'kapaszkodik, evickél'

*kecskeláb**: 'fafűrészelő állvány'

kelekóútya: 'szeles, ugrifüles'

kenceficél: 'össze-visszaken, mázol'

kerecszfa: 'H alakú fa, a kovász letakarására'

kêrge: 'keringő juh'

kêrtel: 'hímel-hámol'. Pl. *Hiába kêrtelsz, úgyis tudom az igazat.*

kesêj: 'világos bokájú ló'

*kesêrnyêis**: 'kissé keserű'

keshett: 'kopott, nyűtt'. Pl. *Űi kabátot kap tavaszra, mer a rígi nagyon keshett.*

*kezes**: 1. szelid, 2. aki a váltóért jótáll, 3. lopkodó természetű.

Pl. *Ojan mint a kezes bárq. Odaveszett a vagonnya, mên kezes vout. Vigyázatok rá, mên nagyon kezes.*

*kíkkű**: 'rézgálic'

*kíminkotróú**: 'kéményseprő'

*kínyes**: 'büszke'

*kíp**: 1. 'arc, 2. Bild'

*kiálhatatlan**: 'gyűlöletes'

*kibeszl** 1. 'agyonbeszél, 2. elárul'

*kibikülve**: 'megelégedve'. Pl. *Sehoty sincs kibikülve a menyivél.*

*kiccéiz**: 'hívja a malacokat'

*kicsim**: 'gyermekem'. Pl. *Gyere kicsim.*

*kierged**: 'felolvad a fagy'. Pl. *Mámma kierged az üdőj.*

*kilis**: 'furunkulus'

*kinyin-kedvin nõütt**: 'jó módja volt'

kisz: 'kapható, vállalkozik'. Pl. *Ű könnyen kisz mindenre.*

kita: 'hús fej kender'

*kitud valakit**: 'eltolja a jogos helyéről'

*kituszkól**: 'nagynehezen kitol, kiküld'

kocog: 'szalad'

kolonc: 'nehezék'

Seni-jeni: nagyon lenyi
különösen, an arc
es hejse, nél
100 leni-mel
mondjál

'komacséjsze*: 'kétfülű nagyobb ibrik, amiben a gyermekágyas komaasszonynak visznek ebédet'

konda: 'disznócsorda'

kondéj: 'vasfazék'

konyít: 'sejt, van róla halvány tudomása'

konyúl*: 'lehajlik'

konya: 'legörbült'. Pl. *Konya fülű malac.*

koppóuléj*: 'koppasztó lé'

* koppon van*: 'éhezik'

kórdéj: 'kétkerekű könnyű kocsi'

kórnyicsól*: 'a kis malac enni kér'

kórnyikál: 'csúnyán dalol'

koslat: 'párzik' (macska)

koszmóu*: 'fejseb'

kota*: 'kotló'

kotli*: 'katlan'

kotór: 'seper'

kotorász: 'tapogat, keres'. Pl. *Apróu piszt kotorásznék, ha vóna.*

kóuból*: 'este szomszédol'. Pl. *Menygyünk kóubólni, könnyebben éltelik az üdő nyóuc-kilenc óráig.*

kóudorog: 'csatangol, odamarad'. Pl. *Hun kóudorogtál üg kisőü estig?*

kóykkatt: 'bágyadt, fáradt'

kóurság: 'betegség'. Pl. *Hogy a kóurság üssön beléi!*

kóuszál*: 'csavarog'

kóutog: 'kattog, kopog, zörög'. Pl. *Nem hallottam, mēr kóutoktam evvel a lábossal, vèrtém le rúlla a zománcot.*

kóutyagos: 1. 'részeg, 2. hibás eszű'

kóuvájog: 'szédül'

köböl: '120 liter'

ködöl: 'apró szemekben esik az eső'

köpcös*: 'zömök'

köpü: 'a nyél számára szolgáló mélyedés'

kötöszködik: 'veszekedik, kötődik'

kucorog: 'összehúzódva ül'

kudari: 'savóleves'

kuka*: 1. kampós fa, amivel a markot szedik, 2. hallgatag, szótlan'. Pl. *Szóüi mán valamit te kuka!*

kukóu*: 'tyúkesalogató tojás'

kukoricáz: 'mókázik, tréfál'

kukulástul-vakulásig*: 'kora hajnaltól késő estig'. Pl. *Kukulástul vakulásig dőugosztam.*

kulimáz: 'kocsikenőcs'

kulipinytyóu*: 'kis ház'

kuncog: 'elfojtva nevet'

kuncsorog: 'ácsorog, kodorog'. Pl. *Minden este odakuncsorog.*

*kun̄korgóu**: 'farok'

kunyerál: 'kéreget, rimánkodik'. Pl. *Addik kunyerált, míg csak odattam néiki.*

kupac: 'halom, csomó, rakás'

kupak: 'a pipa fedele'

*kupcihêr**: 'naplopó, semmirekellő'

kupec: 'disznó-, marhakereskedő'

kupeckedik: 'jószággal kereskedik'

kuruzsól: 'bűbájossággal gyógyít'

kushad: 'lapul, meghúzza magát'

*kuszri**: 'rövid, kurta'

*kutric**: 'kuckó a tűzhely végén'

*kutyagól**: 'nehézkesen megy'

kutyálkodik: 'ingerkedik, kötődik'. Pl. *Ne hálgas rá, csak kutyálkodik.*

*kuzbitól**: 'koptat, nyű'. Pl. *Újesztendőüre kaptál új csizsmát, oszt mán is élkuzbitóltad?*

kúitorog: 'csavarog'

*kúrtán-fürcsán**: 'röviden, nyersen'. Pl. *Nem éjrdemlette meg, hogy ojan kúrtán-fürcsán elbánt véille.*

*kútyikás**: 'pállott szájú'

*lacikonyha**: 'nyári konyha'

lagymatag: 'erőtlen, puha'

lâit: 'vizes hordó'

lâitorja: 'létra'

*lampa**: 'lampa'

*lampás**: 'hordozható méces'

lang: 'láng'. Pl. *Nagy langgal íg, de meleget nem ad.*

langalêita: 'horihorgas, magas'

langalôu: 'lángos'

latyak: 'sár, pocsolya'

lászukál: 'tétlenkedik'. Pl. *Lászukálok, nincs kedvem semmihe.*

látatlan̄kodik: 'alkalmatlankodik'. Pl. *Hazakúttem a gyereki-
ket, ne látatlan̄koggyanak most minállun̄k.*

lâbitôu: 'a szövőszék váltója'

lânc: '20 lépés hosszú és széles föld'

lebzsêl: 'tétlenkedik, napot lop'

*legíny**: 'nőtlen ember'

*lepocskondiáz**: 'legyaláz, leszól'

*lêigátus**: 'legációba küldött papnövendék'

lêjha: 1. 'könnyelmű, 2. a lemorzsolt kukorica pelyhe'

*lêikri**: 'női blúz'

*lêilekmelegítô**: 'ujjatlan gyapjú vagy báránybőr testhezálló'

*lêjlôttu**: 'rossz leves'. Pl. *Dologüdôibe nem lehet meg akârmi-*

**lyen kis lêjlôttuön az embêr!*

*libatollu**: 'pehelytoll'

lohól: 'siet, inal'

listera van: dologe van

- lomól: 'széthány'
 loncsos: 'lompos, rendetlen, csüng-lóg ruhájú'
 lottynos*: 'lágý, leves gyümölcs'
 lóúdit: 'füllent, hazudik'
 lóúdul: 'inal'
 *lóúfrál: 'máskál, járkál'. Pl. *Láttam éin, ott lóúfrált a vásáro!*
 lóukhecól*: 'siet, iszkol'
 lőükös: 'bolond'. Pl. *Hogy monthacc ijét, te lőükös?*
 lőürinces: 'túlérett dinnye'
 lőüre*: 'ízetlen bor'
 lucskos*: 'sáros, vizes'
 lucsok*: 'sár, víz'
 macerál: 'bosszant, piszkál'
 madárhúsú: 'sovány'
 maglóú: 'szaporítás végett tartott koca'
 māmimól*: 'utánoz'
 makog: 'dadog, akadozva beszél'. Pl. *Minygyár láttam, hoty ha-*
zudik, mēr nagyon makogott.
 makrancos: 'dacos, makacs'
 makula: 'parányi, csepp'
 malicgál*: 'összeken, összemázol'. Pl. *Most attam rád tisztát,*
mán is összemalicgáltad?
 mamelák*: 'mafla, mamlasz'
 mamlasz*: 'élhetetlen, mafla'
 mancs: 'kéz'. Pl. *Ojám mancsa vam, mint egy lapát.*
 marík*: 'marok'. Pl. *Eggy összemarikkal adott.*
 mârkos*: 'erős, tagbaszakadt'
 maskurázik*: 'megtréfál, becsap'. Pl. *Ne higgy néjki, csak mas-*
kurázik!
 mazna: 'nyafka'
 maználkodik: 'nyafkálkodik, kényeskedik'. Pl. *Mindíg maznál-*
kodik, ha ojan ítelt főzők, amit ű nem szeret.
 mácliz*: 'ujjaival összeken'. Pl. *Csak ránízni szabad, mēr be-*
máclizzátok.
 mácsinák*: 'mártogat'. Pl. *Mácsinákúld ki eszt a kizs zsírt a*
tepsi ajjárúl, ne mennyik pocsígba.
 mádzgás ~ malidzgás*: 'ragadós, tapadós'
 máléj: 1. 'kukoricaliszból sült lepény, 2. mafla'
 megátalkodott*: 'makacs'
 megbúból: 'megtépáz, megver'
 megéihül: 'megéhezik'
 meggabajodik: 'megzavarodik, esztét veszti'
 meggebbed: 'felfordul, meghal'
 mekkövet*: 'bocsánatot kér'
 megmocskól: 'megszid'
 megnyakál*: 'nyakon ver'

mekszorúl*: 'megreked'. Pl. *Az ídül mellett jóu meleg vam, mēr ő ott mekszorul a levegőü.*

megréír szemmel*: 'ránézéssel megront'

megzabál: 'megcsömörlik'

mestêrgerenda*: 'a padlás fôgerendája'

* mestêrkedik*: 'valamiben tûri a fejét'. Pl. *Mibe mestêrkecc?*

mihaszna*: 'dologkerûlô'

misling: 'csalamadé'

mis-más: 'egy s más apróság'

mismásól: 'hímel-hámol, kertel'

misol ~ másol*: 'kártyát kever, oszt'

mitugrász: 'kistermetû, haszontalan'

mocorog: 'mozog'

mohos*: 'nagyevô'. Pl. *Nem gyűzni itéllel, oiam mohos.*

mohoskodik: 'sietve eszik'

mórcos*: 'rossz kedvû'

mórcsos: 1. 'maszatos, 2. duzzogó, mérges'

* mórtyog*: 'magában morog'

motyóu*: 'kézben vihető kis batyú'

móúdízik*: 'mutatja a módját, hogy neki futtya'

mufúrc*: 'mérges ábrázatú'

muti!: 'mutasd ide!'

nagyrig*: 'nem rég'. Pl. *Mám megin hazamísz, hisz nagyrig vótál othun!*

nátházi*: 'vékonydongájú, gyengelegény'

natytermíszetü*: 'keménykötésű, makacs'

nekidurájja magát*: 'nekifekszik a munkának'

nem ájja*: 'gyûlöli'. Pl. *Nem ájja a bátyját.*

noszoktat: 'serkent, biztat, ösztökél'

nyavaajog: 'betegeskedik, gyengélkedik'. Pl. *Egísz téíleny nya-váigott.*

nyámmog: 'ímmel-ámmal eszik'

nyápic*: 'gyenge, csenevész'

nyekereg*: 'nyikorog'. Pl. *Kem meg aszt a géípet, nagyony nyekereg!*

nyifog: 'nyafog'

nyikhec*: 'senkiházi, üresfejű'

nyírbál ~ nyírkál: 'nyír'

nyíszál: 'életlen késsel vagdos'

nyíszlett: 'sovány, vékony, beteges'

nyivákól*: 'nyávog a macska'

nyújja*: 'a sertés kétágú szegycsontja a rajtalevő izmokkal'

nyúrja: 'vékony, magas'

nyűgös: 'szenvedő, nyüszörgő'. Pl. *Gyön a foga, azír oiany nyűgös.*

ocsú: 'búzaalj'

itolloir

osztózik: 1. 'szétoszt, 2. veszekedik'. Pl. *Min osztosztok mám megin?*

óuddzik*: 'megoldódik'. Pl. *Megóuddzik az magátúl is.*

óuhatatlan: 'elkerülhetetlen'

óukumlál: 'kibetűz'

óurja: 'disznó hátgerince'

óurmóutlan: 'nagy, idomtalan'

óurondi: 'zöldmázás boroskancsó'

óklöndözik: 'hányingerrel járó hangot ad'

óreg: 1. 'alt, 2. sűrű'. Pl. *Óreg tårhonya.*

órókösön: 'mindig, folyton!'. Pl. *Órókösön templomozik.*

összemegy*: 'nem forr fel a tej'

összenyitol*: 'laposfejű széggel összeszegez'

ösztöke ~ isztike: 'eketisztító vas'

özönet*: 'temérdek sok'. Pl. *Félhåitottak ott annyít, hogy özőnetet'*

őüdürg: 'lustán jár-kel, ögyeleg'

ördögmotolla: 'eleven, virgonc gyerek'

paca: 'pecsét, folt'

pacêr*: 'naplopó'. Pl. *Pacêr munkás.*

packázik*: 'tréfál'

pacuha: 'bő, rendetlen ruha'

pacsi*: 'kézfogás'

pacskól*: 'tenyérrel megvereget'

pacsmagól: 'pancsol'

padmâi: 'koporsóra tett faburok'

paksus*: 'marhalevél'

pap: 1. 'lelkész, 2. a kereszt legfelső kévéje'

papatyi: 'kisliba'

papál*: 'eszik'

papsâit: 'mályva'

papramorgóu*: 'égetett pálinka'

*parázs: 'porhanyós, omlós'. Pl. *Parázs tők.*

paszmatól*: 'kínlódik, bibelődik, vesződik'

patália*: 'perpatvar'

patka*: 'a kemence körül levő kis ülőke'

pádimentum: 'deszkapadló'

páhol*: 'ver, üt'

pákosztos: 'kotnyeles, nyalánk'

pántlika: 'szalag'

pászka: 1. 'szakasz, 2. 150 szál a motollán 10 ige a vetélőn'

pászma: 1. '50×3×4 szál fonal, 2. földrész'

pecéir: 'kutyasintér'

peckél: 'alulról feltartat'

pemete: 'a bot alá kötött rongy, amivel a kemence alját kitíjtják'

pendêi: 'hosszú ing'

*parazsa:
fészket sejt*

- penderedik: 'perdül, ugrik'
 pepecsél: 'bajlódik, bíbelődik'
 *pêrgél: 'pörköl'. Pl. *Pergelek ety kis szalonnát.* *perlen an esz*
 pêrnahâjdêr*: 'semmirekellő, naplopó' *eszen esz, nemtel*
 pêrsenís: 'kisebb bőrkiütés'
 peszrál*: 'gyermeket gondoz'. Pl. *Fírhe ment vóna, hisz nagy-*
ríg peszráltam?!
 petyhett: 'romlott hús'
 péicéiz: 'jelöl'. Pl. *Eszt a hejjet péicéiztem ki a metyfának.*
 péiva*: 'pelyva, a szalma alja'
 pige: 'két végén kihegyezett fáska, játék'
 pikula*: 'fuvóhangszer'
 pilís: 'a kenyér dúca'
 Pindri ~ Pinke*: 'Imre beceneve'
 pipikendőü: 'piros kendő'
 pirirkóü ~ pindúrka: 'parányi, picike'
 pislákól: 'gyengén világít'
 piszkafa*: 'rúd, amivel a kemence tüzeit piszkálják'
 piszmog*: 'lassan végez valamit'
 pitár*: 'konyha'
 pite: 'lepényféle'
 pityereg: 'sírdogál'
 pityog*: 'u. a.'
 pityókás: 'ittas'
 pocok: 'patkány'
 pocsík: 'csúnya, rút'. Pl. *Pocsík egyy embêr.*
 pocsíkol: 'pazarol, nem becsül meg'. Pl. *Ne pocsíköld el aszt a*
kis píst, nehezen kerestem.
 pocskól: 'pancsol'
 pocsonya: 'sár' *poclos lened! jó ledűtől boldog*
 pohos: 'pocakos' *lened*
 pondróü: 'féreg, kukac'. Pl. *Az idéin nagyon sok pondróü van a*
gyümöücsfélíbe.
 pórcika*: 'részeske'
 pórtá: 'házhely'
 poshatt: 'romlott'
 potom: 'értéken aluli'. Pl. *Potom ár.*
 potrohos*: 'nagyhasú'
 potyalesőü*: 'ingyenre pályázó'
 potyára*: 'hiába'
 potyázik: 'napot lop, látszólag dolgozik'. Pl. *Osztán ne tedd*
tőnkre magad, potyázz ahun csak lehet.
 povedál: 'fecseg, locsog'
 pozdória: 'a kender összetört része'
 póuckól: 'rámol'. Pl. *Hová póuckóltátok a natykendőümet?*
 póukhasú: 'nagyhasú'
 póukos*: 'görcsös, csömös lábú ló'

- pöffeszkedik: 'felfujja magát'
 pricsces*: 'buggyant szárú csizmanadrág'
 prücsök: 'tücsök'
 pucéjr: 'meztelen'. Pl. *Bizom, mesélik, hogy mikor fájött a hóuggya, sokszor pucéjra szaladgált.*
 pudli*: 'pult a boltban'
 puja*: 'gyermek'
 purdél: 'meztelen'
 ragóúdzik: 'kapaszkodik, csimpajgózik'. Pl. *Úgy a nyakamba ragóúdzott, allig tuttam lerázni.*
 ragya: 1. rozsdafolt a levélen, 2. himlőhely'
 ragyás: 'himlőhelyes'. Pl. *Ragyás legény.*
 ráitavalóú*: 'ruha'. Pl. *Egyebe sincs, csak a ráitavalóúja.*
 ramaty: 'rongy, értéktelen'
 rágicskál*: 'rágesál'. Pl. *Idezs gyökéjért rágicskálok.*
 ráncigál*: 'rángat'. *Addig ráncigálok azt a fírhagot, míg leszakad.*
 rámól: 'kipakol, dütt, borít'
 ráspoi: 'reszelő'. Pl. *Ojan a tenyerem, akár a ráspoi.*
 rece: 'rács'
 redves: 'korhadtt, odvas fa'
 reterát*: 'árnyékszék'
 retye-rutya: 'rokon, atyafi'
 réjezeleje*: 'pálinkafőzéshez készült tiszta szesz'
 rimánkodik*: 'könnyörög'
 ringgyóú*: 'szajha'
 rizskása*: 'rizs'
 rogyásig*: 'torkig'. Pl. *Az idejn csak termett elég, ehetünk rogyásig.*
 rokoja: 'szoknya'
 rontás: 'boszorkánysággal való ártás'
 rostokól: 'tétlenül várakozik, ácsorog'
 rosszbeteksig: 'nemi betegség'
 rosszportika* ~ rosszcsont* ~ rosszpiéz* ~ rosszposztóú*:
 'rossz gyermek'
 rotyog: 'pöfékelve fő'
 röggöny*: 'röntgen'
 rudas: 'szalmaszállító eszköz'
 rusnya: 'lusta. dologkerülő'
 rücskös: 'pattanásos, bibiresókos'
 sájtalan*: 'sótlan'
 sandít*: 'óvatosan, kémlelődve figyel'
 sárkal: 'sürget, siettet'
 satra ~ sóúdra: 'szeles, szélkakas'. Pl. *Ái meg mán te satra!*
 satyak: 'sapka'
 sáhos*: 'csíkos, barázdás'. Pl. *Sáhos abrusz.*
 sántít*: 'biceg az óra sétálója'

- sárgafőűd: 'agyag'
 sebbél*: 'nagy hú-hóval'
 seizű*: 'semilyen'. Pl. *Kóustöld csak meg, miye? Seizű.*
 sêidít: 'sejt'. Pl. *Úgy sêidítem, lakudalom lessz ott ôüszre.*
 sejem: 'a kukorica hajszerű selymes virága'
 senyved: 'sínylődik'
 sêrcent*: 'a foga közül köp'
 sêrpenyőű: 'hosszúnyelű vasedény'
 settyeg*: 'surran'. Pl. *Láttam, mikór besettyegett a kapun.*
 séítálóy: 'az óra ingája'
 sifonéjr: 'szekrény'
 sikátor*: 'mellékutca'
 sipít: 'panaszcodik'. Pl. *Úgy sipít, mintha másnak nem is vóyna baja.*
 sodra: 'köszörüléskor a kés élén maradt részecske'
 somfórdál: 'sompolyog, settenkedik'
 sóydâr*: 'sonka'
 sunyi: 'alattomos, magát meghuzó'
 sunyít*: 'meghúzza magát'. Pl. *Mit sunyicc, mos legírkeggy, mikór kell.*
 suskál: 'keresgél'. Pl. *Suskálok, hátha tanálnéik még ety pár szemet.*
 sustoréikól: 'sistereg, serceg'
 sustorog*: 'suttogva beszél'
 sut: 'a kemence melletti zug'
 suttyomba: 'alattomban, titkon'
 suttyorog*: 'susogva beszél'
 suttyóy: 'kamasz, siheder'. Pl. *Suttyóy legírke.*
 sündörgőűdzik: 'hízeleg, símul'
 sülve-főűve*: 'állandóan'. Pl. *Sülve-főűve egygyütt vannak.*
 száíha ~ cáíha*: 'bukott nő'
 szatyór: 'gyékényből font kétfülű táska'
 szavál: 1. 'verset ad elő, 2. szavaz, 3. felesel'. Pl. *Szípe szavált.*
Kire szaváltál? Nekem ne szaváí, mēr száíom váglak.
 száíál*: 'visszabeszél'
 szekéjroz: 'gyötör, parancsol'
 szeleburdi: 'szeles, élénk, virgonc'
 szeles: 1. 'windig, 2. bélszelet okozó, 3. szeleburdi'
 személ: 1. 'kiválaszt, 2. apró szemekből álló valamivel foglalkozik. Pl. *Minden ózlagbúl kiszeméltem valamit. Ribizlit személ.*
 szemêrkéíl: 'csepereg az eső'
 szemes: 1. 'szem állapotban levő, 2. élelmes'
 szemetél: 'apró szemekben esik az eső'
 szêr: 'kapható, kész'. Pl. *Ha menni kél valahová, rôktôn szêr, de a dologra, ára nem.*

- szídeleg*: 'szédül'
szigorú: 'sovány'. Pl. *Ojan szigorú, májd éldüti a széil.*
szülke: 'egyfülű nagyobb csupor'
*színesekdik**: 'hízeleg, kedveskedik'
szípog: 1. 'csendben sír, 2. szíja az orrát'
*szípojoz**: 'uzsoráz'. Pl. *Kiszipojozná a lélket is belőülle.*
*szíre-szóura**: 'rögtön egy szóra'. Pl. *Szíre-szóura odatta néiki,*
nem is hatta, hogy rimánkoggyík.
szitál: 1. 'sieben, 2. sűrű, apró szemekben esik az eső'.
*szívanóu**: 'szénvonó'
szodéj: 'kotnyeles, nyalánk'. Pl. *Nem lehet előítte hagyni sem-*
mit, mindembe belenyál, oja szodéj.
szolgafa: 'kampós fa, amelyre, ha szabadtűzön főznek, a bográ-
csot akasztják'
szonytyolodik: 'szomorodik'
szórtyog: 'pipát vagy orrát szíja'
szotty: 'gúnyos megszólító szó'. Pl. *Hogy vagy szotty?*
szóugáll: 'irányul, tart'. Pl. *Ippeg ideszóugáll a toronyóra.*
szösz: 'gubancos kenderrost'
szöszmötöl: 'babrál, vesződik'
szufla: 'pára, lehellet'. Pl. *Ha még eccér meglátlak véille, ki-*
szorítom belőülled a szuflát!
szúrgyík: 'zug'. Pl. *Ebbe a szúrgyigba jóu hejjök lessz a kics*
csírkéiknek.
szúrkapiszkál: 'bottal piszkál'
szúrto: 'piszkos'
szusza: 'orrhangon beszélő'
szutyakól: 'pipál, füstöl'
szutykos: 'piszkos'
szútyorogat: 'ösztokél, serkent'. Pl. *Ha éin nem szútyorogtatnám,*
magátul semmire se menne.
*szűke**: 'szoros szűk'. Pl. *Héjszükibe vagyurk.*
szűzleves: 'zsírtalan leves'
tahóu: 'buta, ostoba'. Pl. *Éin csak egyy ojan tahóu paraszt-*
asszq vagyok.
tajicska: 'egykerekű, kézzel tolódó teberszállító eszköz'
takompóc: 'hencegő, éretlen gyerek'
tanyázik: 'időz, odamarad'. Pl. *Jóu oda tanyásztál.*
*tapiegól**: 'összetapod'
tapaszt: 1. 'sárvakolat a falon, 2. ragaszték az areon vagy seben'
*tappancsos**: 'nehéz járású'
tárgonca: 'léces egykerekű tajiga'
*tárkedli**: 'zsírban sült tészta'
*tárt tülle**: 'fél tőle'
tasli: 'pofon'. Pl. *Ojan taslit adott néiki, hocs csak úgy csattant.*
*támojog**: 'tántorog'
tányíros: 'almárium'

még csel
mégse

tátos: 'túl okos'

tehéinkedik: 'ránehezedik'

tekenyőű ~ teknyőű: 'teknő'

tekereg: 'csavarog'

teketőuriázik*: 'nagy feneket kerít'. Pl. Ne teketőuriázz néiki annyit, mom meg, mír gyöttéil.

telidesteli: 'színig tele'

ten-g-len-g: 'sínylődik, egyik napról a másikra el'

tentéil ~ tentikéil*: 'lefekszik'

testál: 'örököül hagy'

testes*: 'vaskos, jó húsbán van'

tetejest: 'púpos, dombos'. Pl. Megrakta tetejest.

tetejez: 'kúposan megrak'

tettundrakk: 'ugyanaz, egyforma'. Pl. Tettundrakk az annya.

téjblából: 'lábatlankodik'

téjka: 'fali szekrény'

téjnfereg: 'támolyog, szédeleg'. Pl. Ném akarok lefeküdni, hát csak téjnferegek jobbra, barra.

téjrgypél: 'térdel'

téjүүл-fördül*: 'egyet-kettőt fordul'. Pl. Allig téjүүлtem, földül-tam, mán itt is vóut.

*tohonya: 'lusta, lomha' *tolta hi hi appátol tolta

totyog*: 'járás közben húzza a lábát'

topog*: 'öregesen lépked'

tökfedőű*: 'kalap' (tréfásan)

tökít: 'elront'. Pl. Méiköütök tökítette el eszt a kisollóut?

tökiletlen: 'buta, nem egészen ép eszű'

tömpe: 'nyomott, lapos orr'

tömzsi: 'zömök, vaskos'

tövikesdisznó: 'sündisznó'

töütis: 1. 'puskagolyó, 2. sárkerítés'

trapp!: 'indulj!' Pl. Trapp a kérbe!

trappól: 'siet'

traccsól: 'trécsel, tereferél'. Pl. Kivél traccsoltál az úton? gyerele

tragacs: 'a molnárok vastargoncája'

trampli: 'lusta, tenyeres-talpas'

tropa: 'fáradt, kimerült'. Pl. Annyit dóugosztam, egésze tropa vagyok.

trotty: 'öreg, nehézkes'

truccos*: 'durcás, duzzogó'

*tukmál: 'erőszakkal elfogadtat'. Pl. Nem akártam éin inni, de annyira tukmálta, hogy hiába vóut minden ellenkezisem.

tusakodik: 'küzd magában'

tutyi-mutyi: 'gyámoltalan, élheterlen'

*türkál: 'kotor, piszkál'

tüszköl*: 'tüszzent'

tütü: 'itóka'. Pl. Szereti a tütüt.

*tücske: 't. lufonon bor-'

tüzél: 1. 'tesz a tűzre, 2. láza van'. Pl. *Tüzél a homloka.*

újfent: 'megint, ismét'. Pl. *Újfent kibíkültek, dêjszen nem fog
as soká târtani!*

ugatéiroz: 1. 'sokat beszél, 2. köhög'

űig*: 'újévig', Pl. *Meddik fogattátok a bírest? Úig.*

úút: 1. 'újja tesz, 2. ujságol, pletykázik'

*únos-úntalan**: 'mindíg'

ültőü hejj: Pl. Megette eggy ültőü hejjibe.

ü*m*ö*g**: 'ing'

*vacak**: lim-lom'

*vacakól**: 'bosszant, ingerkedik'. Pl. *Ne vacakói, mēr megütlek.*

vacok: 'ágy'

vackól: 'ágyal'. Pl. Gyerekik, vackójjatok, nyóuc óura!

vagyogat: 'éldegél, megvan valahogy'

vakârcs: 'a legkisebb gyerek'

vakarík: 'a rétes utólja'

vakkant: 'a kutya csahol egyet'

vaksi: 'gyöngelátású'

*vakmeleg**: 'vihár előtti fullasztó meleg'

*vak szem**: 'halánték'

*vâraz**: 'fel̥kaparja a sebet'

vârttyog: 'varty-varty hangot ad'

*váíúg**: 'sártégla'

vályogvető: 'aki a vályogot készíti'

vándlizik*: 'nehézkesen megy'. Pl. Nagyneheze hazavándliz-
tam ebbe a sárba.

vánnyatt: 'sápadt, sovány'. Pl. *Etessítek eszt a kisiánt, mér nagyon vánnyatt!*

venyige: 'szőlővessző'

veszteg: 'nyugton, egyhelyben'. Pl. *Maraggy veszteg, minygyár*
nisszagüvök.

vígánóu: 'szoknya'

*vígadesvígig**: 'végesvégig'

vigyáz: 'figyel'. Pl. *Mái megvigyázom, ha ére jő.*

viháncól: 'hancúzik, ugrál'

vírasztóu: 'éjtszaka éneklés a halott mellett'

*vízibetêksig**: 'vesebaj'

gabál: 'állatiasan és sokat eszik'

zabi: 'törvénytelen gyerek'

zaklat: 'zavar, nem hagy nyugtot'

zârgat: u. ez.

zötyög: 'rázkódik'

zötyököl*: 'összeráz'. Pl. Nem szeretek kocsim menni, nagyon
zötyököl. *hom hely*

zuháréi*: 'hirtelen eső'. Pl. *Szípem borúl, lesz zuháréj.*

zsarát: 'parázs'. Pl. *Rakjál âra a tűzre, legyen zsarát, mēr vasalok.*

zsibái: 'lárma, zaj'

zsinat: 'lárma'

zsinatól: 'larmázik'. Pl. *Be nem ál a szája, fúrt zsinatól.*

zsendice: 'összement tej'

* zsergéis: 'sületlen, nyerses'. Pl. *Nem fűtöttes jó ki a kemen-
cét, zsergéis a kenyér.*

zsóutér*: 'fejő'

zsugórgat: 'takarékoskodik'. Pl. *Nem tudom, kinek zsugórgat
annyira, mikor serkije nincsen.*

* zsergéis: mindig motyog
mogó, ing

piet

Forrásművek jegyzéke.

Dr. Horger Antal: Általános fonetika. Bp. 1929.

— — A nyelvtudomány alapelvei. Bp. 1926.

— — A magyar nyelvjárások. Bp. 1934.

— — A magyar igeragozás története. Szeged, 1931.

— — szakfolyóiratokban megjelent tanulmányai és egyetemi előadásai.

Dr. Karácsonyi János: Békésvármegye története. Gyula, 1896.

Kovács Imre: Mezőberény. Magyar Szemle. 1938.

Szinnyei József: Magyar Tájszótár.

TARTALOM:

	Oldal
A község rövid története	3
I. Hangtan	4
1. Fonetikai sajátosságok	4
2. A magánhangzók története	4
A) Fejlődés	4
B) Kiesés	5
C) Nyúlás	5
D) Rövidülés	6
E) Zártabbaválás	6
F) Nyíltabbaválás	7
G) Labilizáció	7
H) Delabilizáció	7
I. Hasonulás, elhasonulás	7
3. A mássalhangzók története	8
A) Fejlődés	8
B) Kiesés	8
C) Nyúlás	9
D) Rövidülés	10
E) Hasonulás	10
F) Elhasonulás	10
G) Palatizáció	10
H) Depalatizáció	11
I) Helycsere	11
J) Zöngülés és zöngétlenülés	11
II. Szótan	11
A) A szótői változásai	11
B) Névszóképzés	13
C) Igeképzés	14
D) Határozóragok	15
E) Birtokos személyragok	16
F) Névmasok	16
G) Alányi személyragok	16
H) Tárgyi személyragok	17
I) Igeidők és igemódok képzése	18

III. Mondattan

1. Egyszerű mondat	19
A) Fajai	19
B) Mondatrészek	20
a) Allítmány	21
b) Alany	21
c) Tárgy	21
d) Határozó	21
e) Jelző	23
2. Összetett mondat	23
Hogyan jutott az első katona a mennyországba.	26
Tájszógyűjtemény	29
Forrásművek jegyzéke	52

B 92129